

Møte tirsdag den 14. mars 2017 kl. 10

President: Olemic Thommessen

Dagsorden (nr. 59):

1. Presentasjon og debatt om fremsatte grunnlovsforslag
2. Referat

Presidenten: Det foreligger en rekke permisjonssøknader:

- fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Knut *Storberget* i tiden fra og med 15. mars til og med 23. mars for å delta som Norges representant i styremøte i Global Crop Diversity Trust på Filippinene
- fra representanten Fredric Holen *Björdal* om foreldrepermisjon i tiden fra og med 20. mars til og med 2. april
- fra representantene Geir Sigbjørn *Toskedal* og Marianne *Aasen* om permisjon i dagene 21. og 22. mars, begge for å delta i møte i EØS-parlamentarisk komiteene i Brussel
- fra Fremskrittspartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Ingebjørg Amanda *Godskesen* i tiden fra og med 21. mars til og med 23. mars for å delta i møte i Europarådets parlamentariske forsamling i Paris
- fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Sverre *Myrli* om permisjon i tiden fra og med 21. mars til og med 23. mars for å delta i møte i NATOs parlamentariske forsamling i Sarajevo

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles for å møte i permisjonstiden slik:

For Aust-Agder fylke: Lene *Langemyr* fra 21. mars til 23. mars

For Akershus fylke: Are *Helseth* fra 21. mars til 23. mars og Anne *Odenmarck* fra 21. mars til 22. mars

For Hedmark fylke: Lasse *Juliussen* fra 21. mars til 23. mars

For Møre og Romsdal fylke: Tove-Lise *Torve* fra 21. mars til 30. mars

For Rogaland fylke: Marie Ljones *Brekke* fra 21. mars til 22. mars

Presidenten: Representanten Rasmus Hansson vil fremsette et representantforslag.

Rasmus Hansson (MDG) [10:02:47]: Jeg har gleden av å legge fram et representantforslag på vegne av Miljøpartiet De Grønne om at statsborgerskap ikke skal tilbakekalles, og at doble statsborgerskap skal tillates.

Presidenten: Forslaget vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Presidenten vil opplyse om at det er kommet en henvendelse fra kontroll- og konstitusjonskomiteen angående kontrollhøring som planlegges i komiteens regi. Komiteen anmoder om å holde høring på en dag det pågår stortingsmøte, dvs. tirsdag 21. mars. Dette betinger at forretnings-

ordenens § 27 tredje ledd annet punktum må fravikes.

Presidenten foreslår at anmodningen fra kontroll- og konstitusjonskomiteen imøtekommes, og at Stortinget godkjenner at nevnte bestemmelse i forretningsordenen fravikes. Er det noen innvendinger mot dette? – Så synes ikke, og det anses vedtatt.

Presidenten vil så opplyse om at under stortingsmøtet i går ble det ved behandlingen av referatsak 181 ved en inkurie referert feil tidsrom for statsrådsprotokollene. Det riktige skal være: statsrådsprotokollene for tidsrommet 1. juli til 31. desember 2016.

– Dette anses da som opprettet.

Sak nr. 1 [10:04:10]

Presentasjon og debatt om fremsatte grunnlovsforslag

Presidenten: Vi skal nå ha en debattrunde som avviker fra de retningslinjene for debatter som er nedfelt i Stortingets forretningsorden.

Presidenten vil foreslå følgende opplegg:

Det føres en separat debatt om hvert forslag som ønskes drøftet. Den som presenterer forslaget, får en taletid på inntil 10 minutter. Øvrige innlegg til samme forslag har en taletid på inntil 5 minutter. Dersom noen ønsker ytterligere innlegg til samme forslag, blir taletiden inntil 3 minutter. Det blir ikke gitt anledning til å ta replikker. Antall innlegg per representant begrenses til to pluss en kort merknad per forslag, i tråd med det som er hovedregelen i Stortingets forretningsorden.

– Det anses vedtatt.

Presidenten ber om at de representantene som ønsker å delta, venter med å melde seg til vi kommer til det aktuelle forslaget, med mindre de kommer opp og melder fra til sekretæren og blir notert på den gamle måten.

Da går vi til forslagene. Vi begynner med grunnlovsforslagene 23 og 26 som bringes til felles debatt.

Grunnlovsforslag 23: Om at dei marine ressursane høyrer fellesskapet til

Grunnlovsforslag 26: Om at de marine ressursene tilhører fellesskapet og skal komme kystsamfunnene til gode

Ingrid Heggø (A) [10:05:54]: Noreg er ein stor havnasjon som forvaltar havområde som er sju gonger så store som landareala våre. Nærleiken til havet har til alle tider prega folk her i landet – historia vår og ikkje minst økonomien vår.

For Arbeidarpartiet er det viktig å sikra at fisken skal eigast av folk i fellesskap, og at denne retten ikkje skal privatiserast. At fisken er fellesskapet sin ressurs, ser vi som eit så viktig prinsipp at det bør takast inn i sjølve Grunnlova. Det skal hindra privatisering av desse rettane og sikra at dei også i framtida skal høyra fellesskapet til. Grunnlova er folket si lov, som stadfestar dei verdiane og rettane som samfunnet vårt er tufta på. Grunnlova skal òg representera det varige.

Den norske fiskeriforvaltinga har vore ein suksess, med berekraft, og gjev store inntekter og viktige arbeidsplassar over heile landet, men spesielt langs kysten. Vår målsetjing er at Noreg skal vera verdas fremste sjømatnasjon.

Vi må satsa på dei naturgjevne fortrinna som havet, fjordane og den lange kystlinja gjev oss, for å sikra verdiskaping og sysselsetjing. Og vi må sikra ei berekraftig forvaltning, i det perspektivet at ressursane kan tena oss for evig.

I lovverket er staten gjeve både eit ansvar for og ein rett til å forvalta fiskeressursane til beste for folket. Gjennom lover og reguleringar skal fellesskapet sikrast kontroll. Retten til å fiska er ein eksklusiv rett som fiskarane har fått på vegner av folket. Det er folket som eig fisken. Difor kan ingen eiga evigvarande kvote.

Men under Høgre–Framstegsparti-regjeringa har vi stadig sett nye angrep mot fellesskapet sitt eigarskap til viktige naturressursar, som vasskrafta, som fisken, som skogen. Gjennom gjentekne forsøk på utholing av regelverk set dei kontroll med desse viktige ressursane i spel. Dette salet av Noreg er Arbeidarpartiet imot. Vi ynskjer ikkje å samla ressursane på få hender, men vil behalda ein variert flåte med små og store båtar langs heile kysten, som haustar av fellesskapet sine ressursar. Med Høgre og Framstegspartiet i regjering ser eigarskapsavgrensing ut til å verta eit frmandord, og lysta ser ut til å vera stor til både å ta bort kvotetak og å fjerna reguleringar, som er eit hinder for å samla stadig fleire fiskeressursar på stadig færre hender.

Eg er difor glad for å vera medforslagsstillar til dette forslaget, som går ut på å grunnlovfesta fellesskapet sitt eigarskap til fisken. Dette handlar om å sikra desse viktige naturressursane for framtidige generasjonar. Representantar frå Senterpartiet, Kristeleg Folkeparti og Venstre er med på forslaget. I tillegg har SV levert inn eit liknande forslag. Dette lovar godt; eit breitt fleirtal i Stortinget står opp for å sikra at fiskeressursane høyrer til fellesskapet, og vil gje det ekstra vernet som Grunnlova gjev.

Det er allereie i dag i dagens lovverk nedfelt viktige prinsipp om fellesskapet sitt eigarskap til ressursane i havet. Under Stoltenberg-regjeringa vart dette prinsippet teke inn i havressurslova. I samsvar med havressurslova er det ikkje staten som eig fisken i havet og dei marine viltlevande ressursane. Formuleringa er nettopp at folket og fellesskapet har eigarskapet. Havressurslova regulerer ikkje berre fiske og næringsverksemd langs kysten, men òg nye ressursar som ikkje tidlegare var omfatta av det fiskeripolitiske lovverket. Lova gjeld all hausting og anna utnytting av alle viltlevande marine ressursar og tilhøyrande genetisk materiale. Dette er eit viktig prinsipp.

Berre eit fåtal av dei organismane som finst i havet langs kysten vår, spesielt i nord, er utforska i næringssamanheng. Mange marine artar er truleg ikkje kjende, t.d. fleire av dei såkalla mesopelagiske artane, dvs. dei som lever lengst nede i havdjupna. Det er tverrpolitisk semje om at vi vil utforska havet i større grad, og då vil utnytting av det biologiske materialet kunna verta eit viktig vekstområde for norsk næringsliv. Lovverket slår fast at alle som skal leita etter, forska på eller utnytta marine ressursar, må ha godkjenning for det, fordi vi ynskjer å ha kontroll med forvaltning av desse viktige ressursane.

Men Høgre og Framstegspartiet utfordrar desse reglane. I sjømatindustrimeldinga, som vart handsama på våren i fjor, var det eit framlegg frå Høgre–Framstegsparti-regjeringa om at det skulle gjerast permanent unntak frå deltakarlova ved hausting av viltlevande marine ressursar som det har vore hausta lite på. Men dette er artar som kan ha eit svært stort potensial for framtidig hausting.

Heldigvis slo fleirtalet i Stortinget då fast at det er gode

grunnar for at deltakarlovas aktivitetskrav som ein hovudregel også skal gjelda for dei som ynskjer å hausta på nye artar. Kongekrabbe og snøkrabbe er eksempel på nye artar som i dag er underlagde deltakarlova, og som er attraktive inntektskjelder for aktive fiskarar. Fleirtalet slo fast at nye artar må sjåast på som ressursar som ein kan nytta til lokal verdiskaping, og at hovudregelen skal liggja fast.

I tillegg ligg det føre to utgreingar, der den eine, som er frå Stortinget, seier at slike unntak kan vera med på å setja nasjonalitetskravet i spel, medan Regjeringsadvokaten kom til ein motsett konklusjon. Dette viser kor viktig det er at ein ikkje med eit pennestrøk endrar viktige prinsipp og dermed tek sjansar med våre felles nasjonale ressursar.

Eg er samd med dei som seier at ikkje alt kan koma inn i Grunnlova. Men dette dreier seg om å sikra at alt som lever i havet, skal vera fellesskapet sine ressursar også i framtida. Ei grunnlovfesting er ei tydeleg markering av kor viktig dette er, som òg vil få betydning for politikken og utforming av lover og forskrifter i framtida. Og viktigast av alt: Det som står i Grunnlova, kan ikkje endrast utan at det vert grundig behandla. Grunnlovsforslaga vert fremja av eitt storting og handsama av det neste, altså ligg det over eit val. Og for å endra Grunnlova må ein ha to tredels fleirtal i Stortinget, det er ikkje nok med vanleg fleirtal.

Med dette ynskjer vi å sikra at vi ikkje kjem i ein situasjon der fellesskapet ikkje lenger har kontroll over dei store verdiane som havet representerer. Difor ser eg det òg som viktig at Grunnlova ikkje berre slår fast at fisken er fellesskapet sin eigedom, men slår fast at alle dei marine ressursane høyrer fellesskapet til, slik det òg står nedfelt i havressurslova. Samstundes må vi stå opp for også andre delar av lovverket, som deltakarlova, som skal sikra nasjonalitetskrav og aktive fiskarar og prinsippet om at fiskekvotar ikkje skal vera evigvarande. Høgre og Framstegspartiet har vist at dei har eit anna syn på dette, og dei har fleire gonger vore villige til å utfordra lovverket. I regjeringsplattforma går det fram at dei meiner at retten til å hausta av fellesskapet sine ressursar skal kunna gjevast til evig tid.

Som sagt er eg uroa over at Høgre og Framstegspartiet har vist at dei er villige til å utfordra nasjonalitetskravet, ta sjansar, og dermed setja viktige prinsipp på spel. Frå Arbeidarpartiet si side er vi klare på at dersom det er den minste sjanse for at nasjonalitetskravet vert sett i spel, så går vi ikkje inn på den vegen. Vi må vera heilt, hundre prosent, sikre på konsekvensane av endringar som vert gjorde.

For å konkludera: Høgre–Framstegsparti-regjeringa syner oss at det er naudsynt å gå endå lenger for sikra folket sitt eigarskap til naturressursane. Difor går vi inn for å grunnlovfesta det aller viktigaste frå havressurslova, nemleg at dei marine ressursane høyrer til det norske folket. Heilt konkret vert det gjort framlegg om ein ny § 112 a, der det vert slått fast at dei viltlevande marine ressursane og det tilhøyrande genetiske materialet er eigde av det nasjonale fellesskapet.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [10:15:16]: Forteljinga om Noreg starta med havet. Da dei første nordbuarane busette seg her i nord, hadde istida nettopp sleppt taket. Det var framleis is på store delar av dagens Noreg. Det var få stader dei kunne busetje seg. Det var langs havet og langs

elvar. Den sist oppdaterte datering seier at busetjinga av dagens Noreg starta for 11 000 år sidan. Kva var det i dette isøydet som tiltrekte? Det var det levande livet i havet. Dei enorme marine ressursane gjorde at det var mat nok sjølv om livet var knallhardt.

Vi kjenner historia om korleis det rike havet og fiskeria bygde Noreg. Nidaros var først og fremst ein handelsstad etablert av håloygane frå nord – eller ladejarlane, som dei seinare blei kalla – for å byte fisk mot andre varer. Nidaros og Trondheim er bygde på havet sin rikdom.

Vi kjenner historia om Bergen og korleis monoopolet på fiskehandel sørge for at vestlandshovudstaden fekk den posisjonen han fekk – og har – på fiskeria og arbeidet til nordlendingane.

Vi kjenner også pomorhandelen, frå nyare tid, der Noreg hadde fisk og pels som blei bytt bort mot landbruksvarer frå Russland. Russland var på den tida den nest største handelspartnaren til Noreg, nest etter Tyskland. No snakkar vi om 1880-talet. Gjennom pomorhandelen blei stort sett alle byane i dagens Nord-Noreg etablerte som handelsknutepunkt, og innan denne handelen blei brått stoppa av den russiske revolusjonen i 1917, hadde det til og med utvikla seg eit særeige handelsspråk – ei blanding av norsk, russisk, samisk, tysk og nederlandsk. Det er det ikkje så mange som veit.

Det var ressursane frå havet som bygde Noreg. Dei skapte eksportinntekter og overskot til å skape det samfunnet vi har i dag. I dag ser vi også korleis havet gir nytt liv til forteljinga om Noreg i framtida. «Havrommet» blir det kalla av nokre, og i valkampen i år kjem havet nok ein gong til å stå sentralt.

Noreg er ein havnasjon, vi har alltid vore det og kjem forhåpentlegvis alltid til å vere det. Vår skjebne som nasjon er sterkt knytt til havet. I alle desse åra har havet alltid vore ein felles allmenning, og kystens folk har alltid hatt rett til å hauste av dei marine ressursane der dei bur.

Det første er allmenningsprinsippet. Dei marine ressursane har ikkje vore eigedomen til nokon, ikkje ein gong Kongen eigde fisken i havet. I den grad det var nokon som hadde eigarskap, var det folket i fellesskap. Vi ser allmenningsprinsippet allereie i allmenningslovane heilt tilbake til Frostating, som kan bli spora tilbake til 400-talet. Det prinsippet blei vidareført av Magnus Lagabøte i 1274, vidareført av Christian V i 1687, vidareført i allmenningslovane av 1857, delt opp i ulike lovar frå 1992, men eksplisitt vidareført i vår tid. I dag har ikkje dette prinsippet grunnlovsvern lenger, men ligg i føremålsvedtektene i både havressursloven og deltakarloven.

Det andre prinsippet, som ligg i dei same lovane, er nærleiksprinsippet. Sjølv om havressursane høyrer til fellesskapet Noreg, har det alltid vore hundreårlang sedvane og prinsipp om lokal forrang. Ikkje berre eig fellesskapet dei goda som havet gir – dei viltlevande marine ressursane har vore grunnlag for kultur, busetjing og levestett langs kysten vår. Havressursloven formulerer dette klokt i føremålsfråsegnen: Dei viltlevande marine ressursane ligg til fellesskapet, og det er kystsamfunna som skal vere utgangspunktet for fortienesta. Sånn sikrar Noreg verdiskaping, busetjing og kystkultur. Felles eigarskap og privat verdiskaping blir sikra samtidig.

Den omfattande rettshistoriske gjennomgangen til Kystfiskeutvalet, NOU 2008:5, viser også at prinsippet om at nærleik til marine ressursar gir særeigen rett til å

hauste desse ressursane, har vore ein viktig og sentral del av norsk rettspraksis:

«Utvalget konstaterer etter dette at sterke trekk i rettshistorien peker i retning av en sedvanerett med en særlig rett til fiske i fjordene for folk i fjordene. Men det er som omhandlet ikke nødvendig for utvalget å ta stilling til spørsmålet på grunnlag av den historiske bruk alene, all den stund denne bruk bare danner ett av de to rettsgrunnlag for en særlig fjordrett. Utvalget skal si sin mening om retten til fiske også ut fra sjøsamenes urfolks- og minoritetsrett.»

Desse to prinsippa – allmenningsprinsippet og nærleiksprinsippet – heng nøye saman. Det er to sider av same sak. Vi kan kalle det havets yin og yang. Det eine prinsippet kan ikkje eksistere utan det andre. Ein kan berre førestille seg: Dersom havet blir privatisert og overtatt av nokon, da blir jo nærleiksprinsippet undergrave. På same måte: Dersom folket langs kysten blir nekta å hauste av havet utanfor stuevindauge sine, er dei marine ressursane ikkje lenger folket sin felles eigedom.

Kvifor er det så viktig å få nedfelt desse to prinsippa i Grunnloven i dag? Jo, fordi dei blir utfordra – fordi desse 1 000 år gamle prinsippa, som har sørgt for vekst og utvikling i dette landet, no blir utfordra og undergravne av ein liten elite, som har store interesser av å skaffe seg kontroll med fiskerettane. Retten til å fiske blir samla på stadig færre hender. Nokre få reiarar og finansinstitusjonar har tatt kontroll over store delar av ressursane. Med velsigning frå staten har dei gjort retten til å fiske til ei handelsvare, som valuta, aksjar og anna, som blir selt på børs.

Ungdom som vil bli fiskarar, har ikkje råd fordi retten til å fiske har blitt for dyr. Berre i løpet av det siste året har prisen på ein fiskekvote gått i vêret, og både ungdom og fiskarar fortel no at dei ikkje har moglegheit til å kome seg inn i fiskeria eller til å auke kapasiteten på allereie eksisterande båtar. Å bli fiskar har blitt for dyrt for vanlege folk. Kystsamfunn med lange tradisjonar og fantastisk fiske blir sette til side. Sånn blir ikkje berre livskraftige samfunn og kystkultur svekte, sånn blir også prinsippa som har stått fast i vår rettshistorie, undergravne.

Det er ikkje lett å forstå korleis dette har skjedd. Korleis kan eit tjuetals familiar kontrollere halvparten av alle fiskerettane? Havressursloven slår jo klart fast at dei viltlevande ressursane høyrer fellesskapet til og skal kome kystsamfunna til gode. Men dessverre har ikkje dette lovvernet vore godt nok. Det finst mange fråsegner, det finst forskrifter, regelverk og instruksar som kvar dag undergrev heile intensjonen med norsk fiskeri. Difor er det viktig å få dette nedfelt i Grunnloven.

Vi er i ein spesiell situasjon i denne debatten, som kanskje manglar sidestykke. Forslaget frå Arbeidarpartiet er ordrett heilt likt SV sitt forslag. Det er direkte kopiert, men dei har utelate ein heilt sentral ting i sitt forslag. Dei har stroke halve forslaget. For der forslaget vårt seier: «De viltlevande marine ressursane eies av det nasjonale fellesskapet og skal bidra til sysselsetting og bosetting i kystsamfunnene», har Arbeidarpartiet stroke «og skal bidra til sysselsetting og bosetting i kystsamfunnene» i sitt forslag.

Konsekvensane av å stryke kysten frå grunnlovsforslaget er enorme. Dersom forslaget frå Arbeidarpartiet blir ein del av Grunnloven, hjelper det ikkje ungdom som i dag ikkje kjem inn i fiskeria fordi det er for dyrt. Det hjelper ikkje kystsamfunn som i dag mistar rettardag for dag. Det

som det derimot gjer, er at det beskyttar utviklinga i dag, der stadig meir av kontrollen blir flytta til stadig færre hender. Det sikrar berre det nasjonale eigarskapet. Det beskyttar dermed ein liten, rik elite, som har hamstra til seg enorme verdier i dagens politikk. Dette har Arbeidarpartiet aktivt sletta når dei har kopiert SV sin tekst.

Målet vårt med forslaget har vore å løfte to sentrale rettshistoriske prinsipp inn i Grunnloven i ei tid då desse sedvanane blir utfordra: at havet er eigedomen til folket, og at nærleik til ressursane i havet gir ein spesiell rett til å hauste. Det er det siste som Arbeidarpartiet aktivt har fjerna, og eg oppfordrar hermed Arbeidarpartiet til å revurdere sitt eige forslag. Å svikte kystfolket på denne måten er ikkje det Arbeidarpartiet eg kjenner langs kysten og spesielt i Nord-Noreg.

Sidan vi la fram dette forslaget, har vi også forsøkt å involvere folket. Dette er jo folket sin grunnlov også, og dette er så til dei grader eit folkeleg forslag frå SV. Så vi har lagt fram ei svart bok som vi har plassert på nokre fiskehjellar som no er etablerte nede på bryggja her i Oslo, i eit naust. Vi har også ei svart bok der folk kan skrive under på sjølve forslaget, som er på reise rundt omkring i landet. Vi kjem til å trappe opp denne verksemda når sjølve behandlinga av forslaget i Stortinget nærmar seg, men eg kan allerede seie at det er kome over 10 000 underskrifter på dette forslaget. Så at dette har ein folkeleg basis, er eg heilt overtydd om.

Presidenten: Neste taler er representanten Karin Andersen.

Beklager, neste taler er representanten Rasmus Hansson.

Rasmus Hansson (MDG) [10:25:41]: Det hadde selvfølgelig vært en fornøyelse å slippe representanten Karin Andersen til først, men jeg takker for at presidenten holder seg til reglementet.

Norge har gjort to store industrielle og prinsipielle veivalg som har betydd ekstremt mye for nasjonen. Det første var da vi avgjorde at fallrettighetene i det som var vår første energiressurs, vårt første grunnlag for industrialisering, fallrettighetene i de store vassdragene, skulle tilhøre offentligheten – ikke skulle kunne privatiseres for evig tid. Det har gitt et grunnlag for en industrialisering og en oppbygging av Velferds-Norge som knapt kan underverdes. Så oppdaget vi olje. Da hadde vi is nok i magen og klokskap nok i hodene til å legge det samme prinsippet til grunn:

Oljen tilhører folket. Oljen skal komme folket til gode. Oljen skal skape arbeidsplasser i Norge og langs kysten.

Dette har ligget til grunn for norsk oljeforvaltning og har gjort den til noe som vel ganske mange er enige om at er den mest vellykkede i verden, og som i størst grad har sikret at folket får nytten og gleden av ressursen som de eier sammen.

Personlig er jeg tilbakeholdende med å støtte å ta inn mange nye, spesifikke bestemmelser i Grunnloven. De fleste forhold i samfunnet og de fleste hensyn ivaretas godt – eller best – gjennom det øvrige lovverket. Når Miljøpartiet De Grønne og jeg likevel er positive til forslagene om å ta bestemmelser om felles eierskap til havets levende ressurser inn i Grunnloven, er det fordi vi nå er kommet i en situasjon

hvor det er begynt å bli stilt spørsmål om det felles eierskapet til ressursene i havet – fra den blå regjeringen.

Samtidig som denne diskusjonen er kommet opp, hvorvidt vi skal bevege oss i retning av regimer som gir privat eierskap, og som kan undergrave det nasjonale eierskapet til havets ressurser, synes det å være unison enighet i Stortinget og i samfunnet om at en stor del av framtiden for det norske næringslivet, den norske økonomien og norsk interessepolitikk ligger nettopp i havet. Norge har kommet i en eksepsjonell særstilling takket være geografi og geologi, som har gitt oss en enorm kontinentalsokkel. Takket være ekstremt framsynte – og vi må vel også si ekstremt heldige – politikere og folk fra forvaltningen har vi fått global tilslutning til et internasjonalt havlovverk som gir Norge kontroll over et enormt havområde, med fantastiske ressurser. Og takket være god forvaltning fra både næring og myndigheter er – i hvert fall inntil videre – de levende ressursene i norske havområder i en bedre tilstand enn i de fleste andre havområder i verden. Det gir oss eksepsjonelle muligheter, basert på denne artsrikdommen – de kjemiske og biokjemiske mulighetene som ligger i de artene – det som kommer til å bli en veldig stor del av morgendagens teknologi og materialproduksjon.

I en slik framtid er det fullstendig avgjørende å få slått fast at havets levende ressurser skal og må eies av folket i fellesskap. Samtidig må det slås fast at det er en absolutt forutsetning for bruk av disse ressursene at det skjer innenfor økosystemets tålegrenser. Det er derfor interessant at forslagene fra Arbeiderpartiet og SV knyttes opp mot Grunnlovens miljøparagraf, § 112, deromkring hører de hjemme. Så vil Miljøpartiet De Grønne komme tilbake til hvordan vi forholder oss til de enkelte lovtekstene og det punktet representanten Knag Fylkesnes tok opp på slutten, nemlig forsikringen om at eierskapet skal komme kystens folk og kystens næringsliv til gode.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslagene 23 og 26.

Grunnlovsforslag 2: Om å grunnlovfeste allemannsretten

Karin Andersen (SV) [10:31:14]: Jeg legger fram dette forslaget med stor glede fordi allemannsretten er og har vært en bærebjelke i det norske samfunnet og i kulturen. Den har vært en viktig del av vår identitet og kultur-arv, ja, noe av det norske og fineste vi har.

Allemannsretten er frihet og frihet for alle, av uvurderlig betydning. Retten til å være i naturen, uavhengig av hvem som eier grunnen, er en del av vår viktige kulturarv. Vi kan gå i skogen, alle sammen – på fjellet, langs stranda. Vi kan ankre opp båten vår en varm sommerdag. Vi kan bade, telte og gå på ski uten å spørre om lov. Vi kan plukke blåbær og sopp helt gratis, uavhengig av eiendomsforhold. Allemannsretten stiller oss alle likt til å bruke friområder og natur. Stand, rang, opprinnelse og eiendomsrett begrenser ikke vår frihet etter allemannsretten. Den bygger derimot fellesskap og er et utrolig viktig symbol på at landet er for alle – en umistelig og gammel rett som har formet oss. Jeg mener allemannsretten har formet oss på en god måte, som land, som folk og som enkeltmennesker. Fordi vi eier disse verdiene sammen og bruker dem i fellesskap, vil vi også bygge det beste grunnlaget for å ta vare på dem.

Jeg er sambygding med den store dikteren Hans Børli. Han hadde sitt liv i skogen – han måtte vel det. Men samtidig har han i et av sine dikt beskrevet veldig godt hva det å grunnlovfeste allemannsretten handler om. Diktet heter «Vi eier skogene». Jeg skal ikke lese hele, for jeg vet at det kanskje ikke er så populært, men poenget med hele diktet er, som han sier det:

«Jeg har aldri eid et tre.

Ingen av mitt folk
har noensinne eid et tre –

(...)

Likevel eier vi skogene
med blodets røde rett.»

Han sier videre i diktet:

«du kan kjøpe tusen mål skog
og tusen mål til,
men (...) ikke gleden ved å gå heimover
når røslyngen blømmer langs stien –
Nei, vi eier skogene,
slik barnet eier si mor.»

Så viktig er allemannsretten at SV mener den bør inn i Grunnloven. Det mener også veldig mange store friluftsansjoner i Norge, som Den Norske Turistforening, Norsk Friluftsliv og Friluftsrådenes Landsforbund. Den siste som nå har gitt sin støtte til dette, er Norges Jeger- og Fiskerforbund, de har helhjertet støttet forslaget om å grunnlovfeste allemannsretten.

Jeg håper virkelig Stortinget vil være med på dette. For i vår tid, i letingen etter kjerneverdiene – hva som viser hva som er grunnleggende i vår måte å tenke om enkeltmenneskets frihet og rettigheter og likeverdighet på – er det få andre rettigheter i dette landet som går slik til kjernen av det, og som har hatt slik betydning for hvordan vi tenker om hverandre i dette landet, som allemannsretten. Jeg er en av dem som har vokst opp under disse trærne uten noensinne å ha eid et tre. Allikevel eide jeg i min barndom hele skogen, og jeg tror det har formet også meg på en god måte.

Jeg snakker veldig mye med folk som har flyttet til dette landet som opplever allemannsretten som en helt utrolig gave når de kommer hit. Det sier ikke bare noe om friheten, det sier også noe om hvordan vi oppfører oss når vi møter hverandre på denne arenaen der vi praktiserer allemannsretten. Da hilser vi på hverandre, vi slår av en prat, og vi ser på hverandre med litt nye øyne, kanskje ikke med utgangspunkt i litt avventende mistenksomhet, men med en positiv holdning: I all verden, er du her, du også – da har vi vel noe til felles? Vi snakker med hverandre.

Grunnloven fastsetter grunnleggende regler for styreform og om grenser for statsmaktens handlefrihet i form av menneskerettigheter, f.eks. Der har vi arbeidet inn ulike deler etter hvert. Det har vært litt ulike meninger om det, selvfølgelig, men det er også andre ting som er grunnlovfestet nå, som bestemmelser om vern av miljøet og om statens plikt til å sikre at vi kan livnære oss av vårt arbeid. Det er mange friheter som er sikret i Grunnloven, og det er verdier som også konstituerer oss som samfunn.

Allemannsretten er gammel, det er en hevdvunnen rett. Den har sprunget ut av ulike rettigheter som har kommet til opp gjennom tidene. I dag er den i hovedsak regulert i friluftsloven av 1957, men med mange endringer, og det er også mange andre lovbestemmelser som sikrer allemannsretten i dag. Det er skrevet doktoravhandlinger om alle-

mannsretten, og det er komplisert i dag å finne alle lovbestemmelser som innbefatter den.

Jeg tror vi kan være helt sikre på at allemannsretten opp gjennom tida også har bidratt til å utjevne økonomiske forskjeller. Før var den faktisk av stor betydning for folk som kunne høste fritt av skogen og naturen. I dag er det jo i første rekke friluftsliv, men også allmennhetens tilgang til ulike områder vi verner med dette. Friluftsliv er utrolig viktig for folkehelsen og også for måten vi forholder oss til hverandre på. Det kan kanskje virke som allemannsretten står fjellstøtt i Norge i dag, men både i strandsonen og på fjellet ser vi at den kan være truet.

Allemannsretten er heller ikke til hinder for kommersiell bruk av utmark, men den setter noen begrensninger, akkurat som den setter noen begrensninger på dem som skal utøve allemannsretten, om å ta behørig hensyn, ikke forøsele og ikke ødelegge – selvfølgelig.

Det er nok ikke slik at vi for all framtid kan tenke oss at allemannsretten er vernet. Det kan tenkes at noen kan ønske å rukke ved den framover. Da er en grunnlovfesting en sikkerhetsventil som gjør at dersom man skal forandre underliggende lovverk som kan rukke ved allemannsretten, må det i så fall stå seg mot en grunnlovsbestemmelse som jeg og SV håper Stortinget vil være med på å vedta.

Vi har diskutert ulike måter denne allemannsretten kunne formuleres på i Grunnloven, og vi har landet på at hensikten med formuleringene skal være en grunnlovsbestemmelse som gir en plikt, og som begrenser handlefriheten til stat og kommuner til å gjøre inngrep eller lovendringer som kan begrense allemannsretten. Det har vært svært viktig for oss å gjøre det på den måten.

Vi fremmer litt ulike tekster. Den ene lyder:

«Statens myndigheter skal sikre og fremme allemannsretten og friluftslivets naturgrunnlag.»

Det er fra formålsparagrafen i friluftsloven.

Man kan tenke seg en formulering etter det som i dag er Grunnloven § 117, om odels- og åsetesretten:

«Allemannsretten må ikke oppheves.»

Men den jeg liker aller best, og som jeg håper Stortinget slutter seg til, er denne formuleringen, som er lik på bokmål og nynorsk:

«Allemannsretten skal stå ved lag.»

Det mener jeg er en formulering som på en veldig god måte tar inn i seg det som vi ønsker å oppnå med dette forslaget: både å vise hvilken grunnleggende viktig verdi, også for synet på hverandre i samfunnet, allemannsretten har vært, er og vi ønsker at den skal være i framtida, og å ha et vern mot at det skal kunne gjøres inngrep i allemannsretten framover. Hvis noen vil gjøre det, må det i så fall gå over en stortingsperiode, slik at man må fremme forslag som kan legges ut til folket, for allemannsretten er folkets eiendom og en av de viktigste frihetene vi har.

Jeg er glad for den brede støtten SV har fått til dette forslaget fra alle organisasjonene, og jeg håper at Stortinget også kan slutte seg til dette i neste periode. Da har vi konstituert en verdi og en rettighet som har formet oss på en god måte.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 2.

Grunnlovsforslag 3: Om grunnlovfesting av retten til å søke asyl

Karin Andersen (SV) [10:41:37]: Grunnlovsbehandling er viktige saker. Det handler om noen av de aller viktigste verdiene, rettighetene og begrensningene vi skal legge på statens myndighet, men også om hvordan vi skal håndtere våre aller viktigste forpliktelser.

Den viktigste friheten et menneske kan ha, må være å slippe ut av et område der livet er truet, og inn i et område der man er trygg. Dette er grunnen til at SV og Venstre ønsker at retten til «å søke og ta imot asyl mot forfølgelse» bør stå i Grunnloven. Det er et anerkjent internasjonalt prinsipp. I 1948 vedtok FNs generalforsamling Verdenserklæringen om menneskerettigheter, og der lyder artikkel 14 slik jeg nå nettopp siterte.

Asyl er ikke et helt presist juridisk begrep, men betegnes som et fristed for personer som har behov for beskyttelse mot forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en sosial gruppe eller en politisk oppfatning. Det er konvensjonen om flyktnings rettslige stilling av 28. juli 1951, flyktningkonvensjonen med tilleggsprotokoll fra 1967, som er den mest sentrale internasjonale avtalen om beskyttelse mot forfølgelse og overgrep. Norge er forpliktet av dette, også i dag. Konvensjonen som jeg refererer til, inneholder bestemmelser om hvem som kan anses som flyktning, hvilke rettigheter en flyktning har, og hvilke forpliktelser staten har til å ta imot flyktninger og la dem søke asyl. En av de mest sentrale bestemmelsene er retten til ikke å bli returnert til områder hvor vedkommendes liv eller sikkerhet er i fare.

I vår tid er dette en sak som har ekstra stor og aktuell betydning. Norge har, som jeg sa, i likhet med resten av landene i Europa undertegnet flyktningkonvensjonen, der vi forplikter oss til å ta imot folk som er på flukt, ikke til det livet de hadde håpet på eller planlagt, kanskje ikke engang til en plan B, men til en plan C eller D – en kriseløsning i en forferdelig situasjon. I dag er det ingen rettferdig ansvarsdeling når det kommer til verdens flyktningssituasjon. Den globale responskapasiteten, eller hva jeg skal kalle det, er veldig svak. Noen tar mye ansvar, andre lite.

Håndteringen av flyktningkatastrofen – som ikke har rammet oss, men millioner av flyktninger verden over – i veldig mange av de landene som har undertegnet flyktningkonvensjonen, gir grunn til uro, uro fordi man håndterer den praktiske situasjonen slik at den grunnleggende menneskerettigheten, nemlig å kunne søke asyl, blir truet fordi man ikke kommer seg dit man kan søke asyl, fordi de foranstaltningene landene har for å prøve å unngå å ta dette ansvaret og skyve det over på naboland eller andre land, eller jeg vet ikke hvem, er med på å undergrave denne rettigheten som vi alle sammen har sluttet oss til og er forpliktet til.

Vi som fremmer dette forslaget, mener at vi ikke kan trygge vår egen sivilisasjon ved å vende det blinde øyet til mennesker som flykter fra krig, tyranner og religiøs ekstremisme – når det oppstår et slikt kaos at vi håndterer det på en måte som gjør at den grunnleggende retten til å søke asyl blir truet. Det har tatt ett århundre og to verdenskriger å få menneskerettighetene på plass. Dersom man virkelig ønsker å oppnå respekt og moralsk troverdighet for dette, må rike og velutviklede samfunn som våre europeiske samfunn kunne håndtere disse forpliktelsene også når det kommer et større trykk på oss enn det vi har vært vant til.

Det er slik at utgangspunktet i vår forpliktelse i dag er å finne både i FNs konvensjon og i Den europeiske men-

neskerettighetskonvensjonen. Vi har forpliktelser etter begge. Men det er ingen ny oppfinnelse. Historikerne sier at konseptet om asyl har røtter helt tilbake til oldtidas Egypt, og det har langt på vei blitt videreført gjennom historien. England fikk sin første lov om asyl på 600-tallet, har jeg fått opplyst.

Å søke asyl er en menneskerett, men ikke nødvendigvis å få det. Jeg vil understreke at det vi nå fremmer forslag om, er at vi skal grunnlovsfeste denne retten til å søke asyl, for vi oppfatter at den er under sterkt press. Ja, det er mange partier i denne salen, dessverre, som har tatt til orde for å reforhandle flyktningkonvensjonen – mange partier jeg ikke hadde ventet det av, har vært med på det. Man kan kanskje i ettertid si at man har tenkt å forsterke den, men vi er i en verden der jeg ikke tror man finner én annen internasjonal partner som vil være med på det. Det å tenke seg at man skal gå inn og reforhandle flyktningkonvensjonen i en situasjon som vi befinner oss i nå, er et sjansespill med den – som jeg sa i min innledning – grunnleggende og viktigste rettigheten et menneske kan ha, nemlig å komme ut av et område der livet er truet, og inn i et område der man kan være trygg for at ingen tar livet av en eller torturerer en.

Det er et alvorlig bakteppe for dette forslaget som Venstre og SV fremmer, om å få asylretten inn i Grunnloven. Vi mener det er nødvendig. Norge er i en presset og vanskelig situasjon – ja, vi er det, det er vanskelig når det er mange mennesker på flukt i verden. Det vil være vanskelig for europeiske land å klare dette godt, det er vanskelig for Norge å klare dette godt, men det er en forpliktelse vi har tatt på oss, og den må ikke bli så utsatt for redd og vind som det den har vært den siste tida. Da er jeg redd for at den ikke er noe verdt. Den aller viktigste retten vi kan ha, nemlig retten til å kunne berge livet vårt, må inn i Grunnloven.

Martin Kolberg (A) [10:49:50]: Jeg tar ordet for å gi uttrykk for at jeg personlig støtter det forslaget som fremmes av Karin Andersen her nå, og jeg vil arbeide for at også Arbeiderpartiet vil støtte et slikt forslag. Det hører med til historien at da vi hadde den store runden i forbindelse med voteringen over alle grunnlovsforslagene i forbindelse med jubileet, var dette spørsmålet oppe. Arbeiderpartiet støttet det den gangen, men det falt, dessverre.

Ved siden av all den gode argumentasjonen som representanten Andersen har presentert for forslaget her, vil jeg bare legge til at dette handler om et kjernepunkt i demokratiet, nemlig humanismen. Et demokrati som ikke er i stand til å vise humanisme overfor mennesker på flukt, er ikke et reelt demokrati. Det at vi skal være en stat som bygger på demokrati og humanisme, er jo alle enig i, men det settes på prøve ved mange anledninger, og ett av disse feltene er det som representanten Karin Andersen beskriver her nå. Vi kommer helt sikkert, som det blir sagt, til å gli inn i en situasjon hvor dette kommer til å bli et institutt – som det heter. Asylinstituttet, og retten til å søke asyl, kommer stadig til å bli satt på prøve. Vi er dessverre inne i en politisk utvikling også på vårt kontinent – som jo egentlig er demokratiets kontinent, Europa – hvor politiske strømninger vil bygge murer og bygge nasjonalstater som isolerer, på mange måter, og gjør det veldig vanskelig å være flyktning. Det som disse kreftene ikke bryr seg om – for de bryr seg slett ikke om det – men som vi som tilhører en annen politisk kultur, bør bry oss om, er at dette til

syvende og sist kommer til å ramme oss selv, for med en antihumanistisk holdning også til asylretten vil det gradvis oppstå så mye spenninger også på vårt kontinent at det vil bli en helt u håndterlig situasjon.

Det at man i Norge forhåpentligvis grunnlovfester en slik rettighet, vil være et riktig skritt i en annen retning, og det er ønskelig at Norge holder fanen høyt når det gjelder humanisme og demokrati.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 3.

Grunnlovsforslag 24: Om vern om matjordressursene

Odd Omland (A) [10:53:03]: Matjorda er en viktig naturressurs som vi må verne for framtidige generasjoner, og jeg mener at det trengs et sterkere vern enn i dag. Jeg har derfor gleden av å være medforslagsstiller til et forslag om å endre § 112 i Grunnloven, slik at matjordressursene kan sikres grunnlovsvern.

I en verden der befolkningen stadig øker, og der klimendringer i mange områder fører til vanskeligere betingelser for jordbruket, er vi avhengige av å ta vare på mest mulig dyrkbar mark. Dette er også viktig ut fra hensynet til beredskap.

Norge er blant de landene i verden som har minst matjord per innbygger, faktisk er under 3 pst. av Norges totalareal dyrket jord. I løpet av de siste 50 årene er over 1 million dekar omdisponert til andre formål enn matproduksjon. Det at matjorda er en så viktig, men likevel begrenset, nasjonal ressurs, tilsier at noe må gjøres. Vi må ta vare på mest mulig matjord for å nå målet om økt norsk matproduksjon. Norge har samtidig svært lite dyrkingsreserver på de beste arealene som egner seg for dyrking av korn. Det er bare om lag 1,3 pst. av totalarealet her i landet som egner seg for dyrking av korn.

Gjennom mange år har vi sett at det er et sterkt press mot matjordressursene. De fleste byer og tettsteder i Norge med befolkningsvekst er omkranset av dyrket jord. Mye av den beste jorda ligger der hvor utbyggingspresset er størst. Kombinert med ønsket om en mest mulig samlet utbygging rundt eksisterende byer og tettsteder skaper det utfordringer i arbeidet med å ivareta jordressursene for framtida.

Jordvernet står sterkt blant de fleste nordmenn. En undersøkelse som Landbrukets Utredningskontor og Respons gjorde for Landelaget i 2011, viste at 86 pst. mener det er svært viktig eller ganske viktig å ta vare på matjorda, og 46 pst. ønsker et sterkere vern. Til tross for dette viser statistikken for 2015 fra SSB at det likevel ble omdisponert 12 600 dekar dyrket og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk – fordelt på 6 300 dekar dyrket jord og 6 300 dyrkbar jord.

Stortinget vedtok høsten 2015 en ambisiøs jordvernstrategi med konkrete mål og tiltak. Stortinget samlet seg om at årlig mål for omdisponering av dyrket mark skulle settes til 4 000 dekar innen 2020. Høyre–Fremskrittsparti-regjeringen foreslo til sammenligning å videreføre dagens mål på 6 000 dekar. For å nå disse målene ble regjeringen utfordret av et samlet storting på å levere på en rekke områder. Blant annet skulle det i revidert nasjonalbudsjett for 2016 legges fram positive virkemidler for kommunene

som ville gjøre det enklere å unngå utbygging av dyrket mark. Men regjeringen leverte ikke. Det skulle også etableres et skolerings- og tiltaksprogram for lokalpolitikere i norske kommuner i løpet av 2016 knyttet til ivaretagelse av dyrket og dyrkbar jord. Heller ikke på det området leverte regjeringen.

Stortinget ba også regjeringen om å utrede om fylkeskommunen skulle få en større rolle i planarbeidet relatert til jordvern, og vurdere utvidet meldeplikt for kommunene til Fylkesmannen ved omdisponering av dyrket mark, og komme tilbake til Stortinget med forslag i løpet av 2016.

På punkt etter punkt savner vi oppfølging fra regjeringen, og derfor var det i forbindelse med fjorårets jordbruksoppgjør et flertall i Stortinget som slo fast at strategien ikke var fulgt opp i tilstrekkelig grad fra regjeringens side. Og da forslaget til ny plan- og bygningslov kom til Stortinget i vinter, lå det forslag der som ville ha svekket jordvernet. Stortinget måtte ta grep og ville at hensynet til jordvern skulle tas inn i loven.

Heretter skal det også tas hensyn til jordvern i loven når kommunene gir dispensasjon. Regjeringen argumenterte på sin side med forenkling. Stortingets ambisiøse mål og kravet om et sterkt jordvern så ut til å være glemt.

Vi ser også at konsesjonsloven er under press. Konsesjonsloven, med bo- og driveplikt, er etter mitt syn en viktig brikke for å holde matjorda i hevd for framtidige generasjoner.

Med Høyre og Fremskrittspartiet i regjering har matjorda ikke fått tilstrekkelig vern. Jeg er derfor glad for at representanter fra flere partier, SV, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, står sammen med Arbeiderpartiets representanter om dette forslaget. Helt konkret foreslås det å endre ordlyden i § 112 i Grunnloven slik at vern av matjordressursene blir spesifikt nevnt i paragrafen. Ny ordlyd blir som følger:

«Naturens ressurser, herunder matjordressurser, skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.»

Etter mitt syn vil en grunnlovfesting av vern av matjorda være et viktig bidrag for å sikre matjorda for framtidens generasjoner, og for at vi skal kunne produsere mer mat her i landet i framtida, i tråd med det som er våre målsettinger.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 24.

Grunnlovsforslag 17: Forbud mot uforholdsmessige inngrep i borgernes frihetssfære

Michael Tetzschner (H) [11:00:11]: Slik det ble referert fra presidenten nå, burde jo Stortinget kunne slutte seg til bare ved den positive intonasjon, for hvem er vel mot for sterke inngrep overfor borgerne? Men det krever en liten begrunnelse for hvorfor vi ønsker at dette skal inn i Grunnloven. Med vi så mener jeg representantene Erik Skutle, Gunnar Gundersen, Bente Stein Mathisen og Heidi Nordby Lunde i tillegg til meg selv. Endringen vi ser for oss, er å endre Grunnloven § 98 sålydende:

«Ingen lov, forskrift eller vedtak må gripe inn i en borgers frihetssfære dersom inngrepet er uforholdsmessig. Ved vurderingen av hva som er uforholdsmessig

skal det ses hen til den enkeltes ulempe veid opp mot nytten som begrunner inngrepet. Det skal tas i betraktning om inngrepet er egnet, om det er nødvendig, og om det finnes mindre inngripende virkemidler for å oppnå tilsvarende nytte.»

I rettsteorien hevdes det av og til at det allerede finnes et såkalt forholdsmessighetsprinsipp når en diskuterer hvilke grenser som må settes for staten for å beskytte et kjerneområde av borgernes frihet mot urimelige inngrep. Et moderne, komplisert samfunn har behov for reguleringer som også griper inn i vårt liv, i enkeltpersoners frihetssfære. Ønsket om samfunnsregulering kommer ofte i konflikt med personlig handlefrihet.

Særlig innen norsk forvaltningsrett har det vært ulike syn på om det finnes noe slikt prinsipp, eller om det her heller er tale om et samlebegrep som innbefatter henvisning til forskjelligartete rettsgrunnsetninger som har det til felles at de skal stå som et vern for borgerne når staten går for langt.

Forslagsstillerne påpeker at vår rettsutvikling påvirkes av andre, eksterne rettsdannelser slik som utvikling av folkeretten, menneskerettighetene og EU-retten, som alle etter hvert har fått økende plass i det norske rettskildet bildet. På de områder som implementerer EU-retten direkte gjennom EØS-avtalen, vil det heller ikke være tvil om dette, men også på andre områder vil man kunne se påvirkningen.

Forslagsstillerne mener at det er behov for å avklare et forholdsmessighetsprinsipp som et anerkjent rettsprinsipp ved å gi dette en uttrykkelig hjemmel som en grunnleggende rettsnorm i vår grunnlov. Dette betyr at et krav til forholdsmessighet ikke bare blir et krav til innholdet i forvaltningsavgjørelser, men at det også blir en overordnet norm for beskyttelse av den enkelte borger i all offentlig regelproduksjon som griper inn i borgernes handlefrihet, enten det kalles lov eller forskrift.

Forslagsstillerne viser også til følgende eksempler på at utviklingen på noen felter har gjort behovet for en slik overordnet begrensning av offentlig maktutøvelse mer aktuelt enn før: illeggelse av administrative straffer samt økt bruk av fullmaktslovgivning.

Til det første kan vi konstatere at de administrative ilagte straffer har økt kolossalt i omfang. Det vil si at vedtak om sanksjoner for å hindre eller motvirke enkeltpersoners eller juridiske personers atferd skjer ved administrative beslutninger og med trussel om straff.

Det er forslagsstillerens intensjon med forslaget å kreve en innholdsmessig forutgående kvalitetssikring som fører til at det i mindre grad treffes vedtak som virker uforholdsmessige overfor de borgere og juridiske personer som rammes av byrdefulle inngrep. Samtidig vil det bli enklere å bringe inn mothensyn mot inngripende regulering fra borgernes perspektiv allerede når reglene utformes. Det er særlig den delen av forholdsmessighetsvurderingen som går ut på at det er den aktuelle offentlige instans som har oppgaven med å forsikre seg om at delkravene til forholdsmessighet skal oppfylles eller er oppfylt.

Her vil sentrale vurderingstemaer være for det første om tiltaket er en uforholdsmessig byrde for den enkelte vurdert opp mot viktigheten av målrealisering for samfunnet, slik at det oppstår et uomtvistelig og håndgripelig nytteoverskudd. For det andre om tiltaket er egnet til nå de mål som begrunner det. Og for det tredje om tiltaket er

nødvendig for å oppnå målene som begrunner inngrepet, eller om det foreligger alternative virkemidler, kanskje litt dyrere, men som i hvert fall er mindre inngripende enn de som velges.

En grunnleggende rettsnorm om krav til forholdsmessighet vil forsterke borgerperspektivet i forberedelsen av nødvendig, men inngripende samfunnsregulering. Samtidig vil dette være en norm for etterprøving av at inngrepet er gjort så skånsomt som mulig overfor den enkelte, sett i forhold til de samfunnsmessige fordelene.

Forslagsstillerne viser til at det bare er forskrifter fastsatt i statsråd som ligger innenfor Stortingets praktiske muligheter til å kontrollere, da disse inngår som en del av statsrådets protokoller og følgelig er tilgjengelig som en del av kontrollkomiteens gjennomgang av statsrådsprotokollene.

Det er imidlertid bare en liten andel av forskriftene som fastsettes på denne måten. Den folkevalgte kontrollen med lovgivningsvirksomhet «under radaren» knytter seg særlig til forskrifter fastsatt av departementet etter delegert fullmakt.

Forslagsstillerne ser ikke på den foreslåtte grunnlovsbestemmelse som et endegyldig svar på mangler i den parlamentariske kontroll med delegert lovgivningsmyndighet som i stigende grad skjer utenfor sentraladministrasjonen. Forslaget vil imidlertid avhjelpe på den delen av forvaltningsvedtakene som retter seg mot enkeltpersoner på to måter: Vernet mot urimelige utslag av forvaltningsmakt som innebærer uforholdsmessige inngrep, vil bli konkret styrket, mens en uforholdsmessighetsstandard vil pålegge forvaltningen større aktsomhet i utformingen av nytt regelverk.

Vi må huske på at i dag så treffes ni av ti beslutninger om rettsanvendelse ikke av domstolene, men av forvaltningen i stat og kommune, mens den siste tiendedelen som nevnt er saker for domstolene. Et uttrykt forholdsmessighetsprinsipp vil kunne lette etterprøvbareheten av forvaltningens delegerte lovgivningskompetanse i tillegg til enkeltvedtakene, rett og slett av den grunn at de skaper frirom for den enkeltes frihetssfære som ikke kan krenkes.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 17.

Grunnlovsforslag 19: Domstolskontroll med lover mv.

Michael Tetzschner (H) [11:07:38]: Det gjelder et grunnlovsforslag fremsatt av Per Olaf Lundteigen, Erik Skutle og undertegnede. Og det gjelder en endring og språklig presisering av bestemmelsen om domstolenes prøvelsesrett Grunnloven § 89. Dagens grunnlovsbestemmelse om domstolskontroll ble vedtatt her i Stortinget så sent som 1. juni 2015. Bestemmelsen lyder:

«I saker som reises for domstolene, har domstolene rett og plikt til å prøve om lover og andre beslutninger truffet av statens myndigheter strider mot Grunnloven.»

Forslaget om å ta en slik bestemmelse inn i Grunnlovens tekst ble for det første fremmet som en del av menneskerettighetskatalogen, den såkalte nye del E i forbindelse med grunnlovsrevisjonen i 2014, men ble utsatt og

hentet frem igjen i forbindelse med at vi feiret jubileum for Høyesterett, vi feiret 200-årsjubileet våren 2015.

Intensjonen bak forslaget er ikke å innføre noe nytt i vår forfatningsrett, men å la de reglene komme til uttrykk som var utviklet som konstitusjonell sedvanerett, også når det gjaldt domstolskontroll med lover og forvaltningsvedtak, en rettsedvane som hadde vokst gjennom en konsistent praksis gjennom nærmere 150 år.

I samsvar med dette inneholdt innstillingen fra kontroll- og konstitusjonskomiteen viktige bemerkninger om hvordan den nye bestemmelsen skulle tolkes for å oppfylle formålet om å kodifisere, altså skrive på papiret, en ordning som allerede hadde vært praktisert gjennom mange år. På enkelte punkter innebar dette presiseringer som var nødvendige for å unngå at bestemmelsen kunne gi grunnlag for en ny og avvikende tolkning og praksis som Stortinget ikke hadde forutsatt.

Nærværende forslag om å endre teksten i § 89 berører ikke det som har vært Stortingets prinsipp for domstolskontroll, og som man ønsket å gi uttrykk for i Grunnlovens tekst. I samsvar med formålet om å grunnlovfeste den etablerte ordningen tar forslaget heller ikke sikte på å endre bestemmelsens saklige rekkevidde. Formålet er utelukkende å gjøre det mulig for det storting som skal velges i september 2017, å bringe paragrafens ordlyd bedre i samsvar med dens tilskattede meningsinnhold. En slik endring kan i første rekke begrunnes ut fra et ønske om at nettopp Grunnlovens tekst så langt som råd er, skal kunne leses av alle på en slik måte at den gir best mulig uttrykk for grunnlovsbestemmelsens sentrale innhold. Som uttrykk for dette systemet for domstolskontroll som den tar sikte på å grunnlovfeste, har dagens formuleringer i Grunnloven § 89 flere svakheter, dels på grunn av det man faktisk sier, men også på grunn av viktige sider av systemet som ikke er kommet til uttrykk. Dette er uheldig fordi grunnlovsteksten dermed ikke tilbyr leseren dekkende nok veiledning om dens «reelle» mening.

Ønsket om bedre samsvar mellom ordlyd og reelt innhold er i seg selv tilstrekkelig til å begrunne den foreslåtte grunnlovsendringen. Men på et enkelt punkt som juristene kaller «abstrakt kontroll» med lover, vil forslaget i tillegg kunne begrunnes i et ønske om å unngå at de formuleringer som ble valgt i juni 2015, kunne tjene som grunnlag for å utvikle domstolskontrollen i en retning som er fremmed for norsk rettstradisjon og for forholdet mellom domstoler og dagens politikk.

De alternative forslagene, som finnes inntatt i heftet i varianter fra A til H, og som jeg ikke skal forlenge innlegget med å gå i detalj om, vil på ulike måter rette de vesentligste uklarhetene i forhold til dagens tekst.

For det første vil forslagene klargjøre at det ikke er loven som sådan som er gjenstand for domstolenes kontroll, slik ordlyden nå kunne åpne for eller tyde på. Slik «abstrakt kontroll» er et typisk kjennetegn for spesialiserte konstitusjonsdomstoler som man i dag finner i mange andre stater i og utenfor Europa. Det norske systemet for domstolskontroll har alltid rettet seg mot lovens anvendelse i den enkelte sak. Det er det som kalles «konkret kontroll», og det er utvilsomt dette Stortinget også tok sikte på da man grunnlovfestet dagens § 89. Det er også i samsvar med tilsvarende bestemmelse i Sverige, f.eks. Regjeringsformens kap. 11 § 14, som også uttrykkelig har tjent som forbilde for bestemmelsen.

For det andre vil forslagene tydeliggjøre at domstolskontrollen med forvaltningen ikke bare gjelder regjeringens og forvaltningsapparatets respekt for Grunnloven, men at den også omfatter forvaltningens binding til loven, det er det som kalles legalitetskontroll. I praksis er legalitetskontrollen langt viktigere enn domstolskontroll med at forvaltningsapparatet holder seg innenfor Grunnlovens grenser. Dette tilsier i seg selv at bestemmelsen bør endres så snart det er praktisk mulig. Domstolene skal også kontrollere at underordnede forvaltningsorganer holder seg innenfor de rammer som følger av forskrifter mv. som er fastsatt av overordnet organ. Ut fra ønsket om en kort og enkel grunnlovstekst nøytr forslagene seg likevel med å nevne domstolskontrollen med forvaltningens legalitet. Kontrollen med at også overordnede forskrifter mv. blir respektert, kan problemfritt tolkes inn i begrepet lov, «landets lover», forstått som bindende rettsregler utenfor Grunnloven selv.

For det tredje vil forslagene klargjøre at kontrollen ikke bare gjelder beslutninger av «statens myndigheter», men også alle avgjørelser som treffes under utøving av offentlig myndighet. Man kan jo her tenke på at også kommunale vedtak til syvende og sist er avledet statsmakt. At kontrollen både omfatter kommuner mv. og private organisasjoner mv. som utøver offentlig myndighet i kraft av lov, er utvilsomt allerede i dag. Det beste ville være om denne viktige siden av systemet også kom til uttrykk i Grunnlovens tekst.

Hvis det er et av alternativene som forslagsstillerne ønsker å fremheve som særlig egnet til å løse disse problemene som nevnt, vil man peke på det første alternativet, A, men til en viss grad også alternativ B, som vil ivareta de ovennevnte behov og dessuten klargjøre at domstolskontroll omfatter alle beslutninger som kan representere brudd på Grunnloven eller landets lover – ikke bare beslutninger som er truffet av «statens myndigheter», som er dagens tekst, eller under utøving av offentlig myndighet, som er de øvrige forslagene. Dermed vil det tre bedre frem at domstolene også skal påse at grunnlovsbestemmelser som må tolkes slik at de begrenser privates handlefrihet, blir respektert når den saken de har til behandling, gjør det nødvendig. Et kjent eksempel er de grenser som Grunnloven § 100 setter for både offentlige og private arbeidsgiveres rett til å begrense ansattes yttingsfrihet.

Det enkleste alternativet, A, dekker dermed alle de nevnte behov for en mer dekkende, og i en viss forstand sannere, formulering. De øvrige alternativer dekker alle de tre førstnevnte behovene for grunnlovsendring. Også for de stortingsrepresentanter som ønsker å legge seg så nært opp til dagens formulering som mulig, vil det da være mulig å hente frem den tidligere formuleringen om domstolenes rett og plikt, slik at også dette synet kan ivaretas. Men vi mener som sagt at denne presiseringen ville være en vinning for Grunnloven, dens lesbarhet og dens anvendelse.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 19.

Grunnlovsforslag 36: Om at staten ikke skal kunne skatte- og avgiftsbelegge rettslige tjenester for saker som skal avgjøres av domstolene

Michael Tetzschner (H) [11:15:57]: Dette forslaget, som er inntatt i Dokument 12 som grunnlovsforslag 36, er fremmet av representantene Svein Flåtten, Bente Stein Mathisen, Nils Aage Jegstad og undertegnede, og det er, som presidenten refererte, et nytt tredje ledd i Grunnloven § 95 om at staten ikke skal kunne skatte- og avgiftsbelegge rettslige tjenester for saker som skal avgjøres av domstolene.

Forslagsstillerne mener at man ved grunnlovsrevisjonen i 2014 ikke i tilstrekkelig grad overveide hensynet bak den opprinnelige bestemmelsen da man skrev den tidligere bestemmelsen i § 98 ut av Grunnloven, prinsippet om at staten ikke måtte avgiftsbelegge adgangen til rettshjelp.

Hensikten med forslaget er for det første at folk ikke skal måtte betale merverdiavgift som legges på rettsgebyrene, altså en avgift på gebyr. Men de skal heller ikke risikere å måtte betale merverdiavgift på advokatenes salærer når disse er betaling for tjenester advokatene utfører i forbindelse med arbeid med rettssaker. En person som henvender seg til en advokat og ber om advokatens bistand for å fremme f.eks. et erstatningskrav, må betale advokaten et honorar som i dag medfører et tillegg på 25 pst. merverdiavgift. Forslagsstillerne mener det ikke er rimelig at staten skal tjene på denne statlige virksomhet som rettspleien er, og ekstra grelt synes forlagsstillerne det blir når man ser dette misforhold opp mot motparten, hvis denne motparten er staten.

Før endringen i 2014 lød Grunnloven § 98:

«Med Sportler, som erlægges til Rettens Betjente, bør ingen Afgifter til Statskassen være forbundne.»

Bestemmelsen hadde da stått uforandret i Grunnloven siden den ble vedtatt i 1814. Bestemmelsen har gjennom tiden vært foreslått opphevet en rekke ganger, men Stortinget har vært tilbakeholden med å vedta endringer. Dette kan ses i sammenheng med den til da gjeldende norske grunnlovskonservatismen som ga seg mange utslag, i både endringspraksis og tolkningstradisjon. En mer frimodig tolkning er at man etter hvert ikke forsto hva bestemmelsen omfattet, på grunn av vanskelig tilgjengelig språk. Men det var altså et ønske om å bevare de historiske linjene tilbake til 1814 og bevare synlige bevis på Grunnlovens alder i Grunnloven.

Dette hensynet er ikke lenger til stede, men når det gjelder innholdet, så var beskyttelsen mot avgiftsbelegging av rettstjenester allerede fremme i det Adler-Falsenske grunnlovskast, som i § 152 hadde en bestemmelse som lød slik:

«Da Retfærdigheden bør administreres uden Betaling, saa bør der, saasnt muligt, skee Forslag til alle Rets-Sportlers Ophævelse.»

Bestemmelsens forhistorie viser at den skulle fremme rettssikkerheten. Det var borgernes frihet og rett til en rimelig rettspleie som lå bak bestemmelsen. Dessuten bygget den på at staten ikke skulle profitere på rettspleien. Endringene i uttrykksmåten som skjedde under forberedelsene, må oppfattes som et forsøk på å uttrykke korrekt hva som skulle være meningen. Sportler var godtgjørelse for utførelsen av rettslige tjenester. Disse tjenestene ble utført av «Rettens Betjente». Etter datidens språkbruk hørte blant andre dommerne og prokuratorer – som vi i dag vil kalle sakførere og advokater – til disse.

Da sportelreglementet ble opphevet ved lov av 13. september 1830, inneholdt den nye loven bestemmelser først

og fremst om sorenskrivernes rett til sportler. Sorenskrivernes sto nevnt først i loven, og snart skulle et annet inntrykk av bestemmelsen i § 98 festne seg. Bestemmelsen fikk navnet «sorenskriverparagrafen».

Begrunnelsen for bestemmelsen ble etter hvert oppfattet som en beskyttelse av sorenskrivernes inntekter og med det også dommernes uavhengighet. Det er mulig at dette også var tanken bak bestemmelsen da den ble gitt, men det har neppe vært den primære begrunnelsen for regelen. Dens bakgrunn i den franske konstitusjon av 1790 og veien frem til dens endelige utforming i 17. mai-grunnloven viser klart at det var ønske om at staten ved sine skatter og avgifter ikke skulle fordyre rettspleien. I pakt med eidsvollsmennenes pragmatiske tilnærming til grunnlovgivningen fikk prinsippet om fri rettspleie en konkret og praktisk utforming. Denne skulle imidlertid snart føre til at bestemmelsen mistet sin praktiske betydning.

Da Stortinget opphevet bestemmelsen i 2014, var begrunnelsen at den bare hadde historisk interesse. Den ble satt i sammenheng med prinsippet om domstolenes selvstendige stilling og ble ansett unødvendig da dette prinsippet skulle komme klarere til uttrykk i en ny bestemmelse. Man kan lese nærmere om dette i Dokument nr. 16 for 2011–2012, s. 118–119, og i Innst. 186 S for 2013–2014, s. 21.

At bestemmelsens prinsipielle og idémessige grunnlag også var at staten ikke skulle tjene på rettspleien, ble ikke problematisert under arbeidet med den anselige mengden av endringer som fant sted i forbindelse med 2014-jubileet.

At advokattjenester i dag generelt er belagt med merverdiavgift, er tatt opp av Advokatforeningen, men det har ikke ført til noen endringer i avgiftslovgivningen. Sivilombudsmannen tok spørsmålet opp av eget tiltak, som man f.eks. kan se på ombudsmannens årsmelding gjennom tidene. Det betyr at advokattjenester generelt er pålagt en avgift på 25 pst. For den vanlige kvinne og mann vil et tillegg på 25 pst. til det som betales til advokaten, være en betydelig økonomisk belastning. For advokaten, som kan trekke fra dette beløpet i sin virksomhet, betyr ikke dette noe særlig. Det oppstår imidlertid også en urimelig ulikhet mellom næringsdrivende klienter som kan trekke fra advokatutgifter og dermed redusere grunnlaget for sin beskatning, og de privatpersoner som betaler avgiften av allerede beskattede midler for å få fremmet sin sak på betryggende vis.

Nå som den gamle bestemmelsen om sportler er opphevet, er det fortsatt et spørsmål om ikke en avgiftsfri tilgang til rettspleien er en del av Grunnlovens ånd og prinsipper, jf. Grunnloven § 121. Paragraf 98 hadde som nevnt sitt forbilde i den franske forfatningen av 1791, og etter denne skulle rettspleien være gratis. I dag heter det i Grunnloven § 95:

«Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Rettergangen skal være rettferdig og offentlig.»

Men det er etter forlagsstillerens mening ikke rettferdig og ikke rimelig at staten legger en skatt på 25 pst. på det den alminnelige kvinne og mann skal betale til sin advokat i en tvist som behandles av domstolene. Dette betyr at staten nå nettopp tjener på rettspleien og dermed gjør det tyngre og vanskeligere for den vanlige borger å få adgang til domstolene.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 36.

Grunnlovsforslag 14 og 43: Om folkeavstemning

Erlend Wiborg (FrP) [11:23:44]: På vegne av representanten Ulf Leirstein og undertegnede har jeg den glede å presentere forslaget, som er viktig prinsipielt. Jeg gleder meg også til videre debatt senere.

Tiden er moden for at folket får større makt, større medbestemmelse og innflytelse over demokratiet i Norge. Derfor fremmer Fremskrittspartiet et grunnlovsforslag som gjør at viktige saker vil kunne avgjøres gjennom folkeavstemning. Det er viktig og riktig at politikerne lytter til folket i større grad enn i dag. Dersom folket ikke føler at politikk er noe som angår dem direkte, vil dette ha store konsekvenser for demokratiet som sådan. Vi har allerede sett folkeoppgjør som skyldes at politikerne har beveget seg for langt fra folket – både i brexit og i det amerikanske presidentvalget. Fremskrittspartiet mener det er på høy tid at folket får større innflytelse over norsk politikk.

Behovet for folkeavstemninger er særlig stort hvis det dukker opp nye problemstillinger midt i en valgperiode. Det kan være problemstillinger som ingen partier har om-talt i sine partiprogrammer, og som velgerne derfor ikke har hatt anledning til å påvirke overhodet – det er rett og slett ingen partier å stemme på som har tatt stilling til denne nye problemstillingen. I en slik situasjon har ikke folkets representanter fått det nødvendige mandat fra velgerne til å gjennomføre en endring. Da er det spesielt viktig at folket får anledning til å delta i demokratiet gjennom en direkte og bindende folkeavstemning.

Det er sant at Stortinget allerede kan bestemme at det skal avholdes rådgivende folkeavstemning om ethvert spørsmål. Disse folkeavstemningene er likevel ikke bindende, noe Fremskrittspartiet mener er prinsipielt galt. Har folket fattet en beslutning gjennom en folkeavstemning, ville det være direkte udemokratisk om politikerne likevel ignorerer resultatet av folkeavstemningen. Et annet problem er at folkeavstemning etter dagens regler krever at et flertall av stortingsrepresentantene støtter at saken skal avgjøres i en folkeavstemning. Det innebærer at folkeavstemningsalternativet praktisk talt er blokkert, med EU-saken som det eneste unntaket.

Skal folkeavstemningen få noen praktisk betydning som korrektiv til det representative demokrati, må et mindretall derfor kunne kreve folkeavstemning. På denne måten blir folkeavstemningsinstituttet en reell demokratisering, samtidig som initiativet i prosessen forblir hos folkets representanter.

Grunnlovsforslaget går ut på at en tredjedel av Stortingets representanter innen en viss frist skal kunne kreve at visse vedtak i Stortinget blir lagt ut til en folkeavstemning. Dersom det er flertall mot vedtaket, forkastes forslaget. Resultatet av folkeavstemningen vil være bindende. Det dreier seg med andre ord ikke om å gi folket en rett til å kreve at visse saker skal tas opp til folkeavstemning, såkalt folkeinitiativ, men om en rett for et mindretall i Stortinget til å spørre folket til råds om forslag som allerede er vedtatt, og da i håp om at vedtaket skal bli omgjort.

Forslaget inneholder selvsagt en rekke avgrensninger, bl.a. knyttet til statsbudsjettvedtak. Forslaget er likevel

ikke ment å stenge for at Stortinget gjennom alminnelig vedtak kan gjennomføre folkeavstemninger også på de områdene der Stortinget anser dette som hensiktsmessig, med et flertall av Stortinget.

Norge har et indirekte demokrati ved at folket velger representanter til å fatte avgjørelser i folkevalgte organer. Dette gjelder i både kommunestyre, fylkesting og Stortinget. Direkte demokrati er en demokratisk styreform der folket direkte har rett til å være med på å fatte beslutninger uten å arbeide innenfor rammene av et representativt styresett. Et indirekte demokrati, slik vi har i Norge, er en god ordning, men demokratiet vil imidlertid bli styrket gjennom flere innslag av direkte demokrati gjennom folkeavstemninger i større saker. Dette vil skape et stort engasjement i befolkningen og gi alle stemmeberettigede mulighet til å beholde eller forkaste et stortingsvedtak.

Sveits har en form for direkte demokrati med hyppige folkeavstemninger. Man kan ha forskjellig oppfatning av hvordan det i utgangspunktet fungerer, og en utfordring med modellen i Sveits kan man si er at parlamentet og regjeringen dermed har mindre makt. Fordelen er at innbyggerne til gjengjeld får mer makt. Forslaget vi fremmer her i dag, bygger på den danske modellen, som er en mildere form, men som også kan sies å ha vært fornuftig og god.

Det har vært avholdt seks rådgivende landsomfattende folkeavstemninger i Norge. De to første i 1905 om styreform og unionsoppløsningen, deretter i 1919, hvor det gjennom folkeavstemningen ble innført brennevinsforbud, og i 1926, da det samme forbudet ble opphevet. Og så har vi de to siste om EF og EU i 1972 og 1994. Det at folket får si sin mening direkte i større saker gjennom en folkeavstemning fremfor kun gjennom indirekte valgte representanter, handler om å styrke demokratiet, og vi legitimerer vår styreform ytterligere. Vi politikere skal ikke glemme at vi sitter som folkets representanter, og vi som politikere bør derfor ikke være redde for å lytte til folkets mening og rette oss etter folkemeningen.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [11:30:26]: Jeg skal gi en kort presentasjon av grunnlovsforslag 43, framsatt av Kjersti Toppe og undertegnede. Forslaget lyder:

«§ 49 nytt andre ledd skal lyde:

Folket kan gjennom folkeavstemning sette til side nye lovvedtak og vedtak om Norges tilslutning til traktater. En slik folkeavstemning skal avholdes dersom minst 100 000 statsborgere krever det. Folkeavstemningen er gyldig dersom minst 40 prosent av de stemmeberettigede har stemt.

§ 49 andre ledd blir nytt tredje ledd.»

Nye lovvedtak og vedtak om tilslutning til traktater kan ved flertall i en slik folkeavstemning settes til side. Det gjelder altså ikke økonomiske saker, bl.a. Det gjelder bare lovvedtak og vedtak om Norges tilslutning til traktater.

Dette er et forslag om etterfølgende korrigerende folkeavstemning for å sette til side nye lovvedtak og vedtak om Norges tilslutning til traktater, altså et annet forslag enn det som Åslaug Haga og Marit Arnstad fremmet, og som ble behandlet i Innst. S. nr. 112 for 2007–2008.

Vi viser til at hensikten er å gi folk en sikkerhetsventil i tilfelle stortingsflertallet er i utakt med folkemeningen. Dette er i overensstemmelse med folkesuverenitetsprinsippet. Det reparerer de situasjoner der partisystemet ved hjelp av partipisken utløser parlamentariske feil. De store

partiene trumfer eksempelvis gjennom et vedtak på tross av at det ikke finnes flertall blant folk for forslaget, slik at det ikke ville blitt vedtatt om stortingsrepresentantene var fristilt. Den etterfølgende folkeavstemning vil vise om Stortingets vedtak ga et sant bilde av folkeopinionen eller ei.

For å kunne kreve gjennomføring av folkeavstemning må minst 100 000 statsborgere kreve det, altså et folkeinitiativ. Folkeavstemningen er gyldig dersom minst 40 pst. av de stemmeberettigede har stemt. Det er svært strenge krav, fordi det må ligge en folkebevegelse bak kravet, slik vi har formulert det. Dersom det så er flertall i folkeavstemningen, settes vedtakene til side.

Det er inspirert av det sveitsiske systemet. Det er laget ut fra norske forhold, og det er som sagt høye krav til deltakelse for å fremme en slik folkeavstemning, som altså skal kunne sette til side nye lovvedtak og vedtak om Norges tilslutning til traktater.

Marit Nybakk hadde her overtatt presidentplassen.

Ulf Leirstein (FrP) [11:33:47]: Primært har jeg tenkt å kommentere det grunnlovsforslaget jeg selv har fremmet sammen med representanten Erlend Wiborg, men jeg har også lyst til å si at jeg synes det er spennende tanker Senterpartiets representanter, Lundteigen og Toppe, legger fram i sitt forslag. At vi kan få reelle diskusjoner i Stortinget knyttet til økt bruk av folkeavstemninger, er noe jeg hilser velkommen. Jeg tror det er sunt for demokratiet at vi tar den typen debatter også knyttet til Grunnloven.

Demokrati betyr folkestyre, og det er derfor naturlig med en sikkerhetsventil som lar folket ta den endelige avgjørelsen i større saker. Det finnes gode eksempler på rike og velfungerende demokratier som lar innbyggerne delta direkte i demokratiet gjennom folkeavstemninger. Et eksempel er Sveits, som begge foregående representanter nevnte i sine innlegg. Fra 1848 til slutten av 2004 ble det holdt til sammen 531 føderale folkeavstemninger i Sveits, og det blir fortsatt holdt jevnlige folkeavstemninger om viktige samfunnsspørsmål. Det er slik i det systemet at en viss andel av innbyggerne kan kreve å få saker lagt fram for folkeavstemning, som parlamentet da må følge opp. Det er et direkte demokrati, som fungerer, som har satt seg, og som har vært utprøvd gjennom mange år i Sveits.

Å tro at vi kan gjøre det samme i Norge over natten, har jeg ingen tro på. Jeg tror selvfølgelig at vi må gå litt mer varsomt fram, men at vi i hvert fall har en noe større åpning for gjennom Grunnloven å starte med flere folkeavstemninger enn kun de seks gangene vi har hatt det, som representanten Wiborg nevnte. Jeg synes det er en god idé at vi kan gå noen skritt videre. Det legger også grunnlovsforslaget opp til.

Det å gi folket mer makt kan oppleves brysomt av enkelte politikere. Jeg hører stadig vekk i debatter at mange mener at siden man har fått den tilliten gjennom valg, kan man gjøre nesten hva man vil. Det er ikke sånn man bør tenke på velgerne. Man burde se på innbyggere som sine herrer og ikke som sine tjenere.

Fremskrittspartiet har gjennom mange år vært opptatt av at vi skal ha et mer direkte demokrati. Det betyr også å åpne for større grad av folkeavstemninger. Vi politikere er til for folket. Det skal ikke være omvendt, og vi skal ikke være redde for å gi folket mer makt.

Forslaget som framsettes av representanten Wiborg og undertegnede, bygger på § 42 i den danske grunnloven. Forslaget bygger med andre ord på en etablert og velprøvd praksis, og det er gode erfaringer med den danske bestemmelsen i vårt naboland. Paragrafen antas å ha stor indirekte betydning, da forhandlingsklimaet mellom ulike partier og politikere hele tiden vil sørge for at de har i bakhodet at et mindretall kan fremme en sak for folket til vurdering i en folkeavstemning. Dette skaper bedre prosesser og minner konstant politikerne i Danmark på viktigheten av å ivareta folkets interesser. Et system som foreslått i dette forslaget vil også stimulere interessen for politikk og samfunnsstyring, fordi det vil kunne gi den enkelte velger mulighet til å medvirke direkte i avgjørelsen – også mellom valg.

Vi har den siste tiden sett at både journalister og politikere har synkende tillit i befolkningen. Det er en utfordring vi bør ta på alvor. På sikt mener vi forslagsstillere at det forslaget vi fremmer, vil kunne påvirke legitimiteten og muligheten til å opprettholde et velfungerende demokrati. Det er med andre ord på høy tid med en demokrati-reform, en reform der folket – og ikke politikerne – settes i sentrum.

Stortinget har allerede sett viktigheten av folkeavstemninger i lokale spørsmål i kommunene, og jeg er glad for at vi lovfestet retten til lokale folkeavstemninger i 2009. Nå er det på tide å ta neste steg i demokratiseringsprosessen og sørge for at folket får større rettigheter også nasjonalt, ved å grunnlovfeste en rett til bindende folkeavstemninger i den norske Grunnloven.

Michael Tetzschner (H) [11:38:40]: Bare nærmest til det man i foreningslivet ellers kaller å rette opp en åpenbar misforståelse:

Det danske systemet ble jo fremstilt som å ha en særdeles lav terskel for å bringe saker ut til folkeavstemning, mens det i virkeligheten er snakk om en meget høy terskel for å endre grunnloven. De har en endringsbestemmelse i Danmark som krever et enda større flertall i Folketinget for å endre grunnloven. Det kreves fem sjettedels flertall. Det vil si at hvis man ikke mønstrer det store, kvalifiserte, flertallet for å endre grunnloven, må det i tillegg til at det vedtas på Christiansborg, ut til en bekreftende folkeavstemning. Det er i virkeligheten snakk om flere hindre som er bygget opp mot å endre grunnloven. Det kan altså heller brukes som et argument for ytterligere bestemmelser mot å gjøre overilte ting med grunnloven. Endringene skjer altså i et samspill med det parlamentariske, mens det her ble fremstilt som om det var et mindretallsprerogativ, hvor man kunne gå til folket og nærmest forelegge enhver sak man måtte ønske, som en appellinstans.

Det var bare for å forebygge at dette inntrykket av dansk statsrett skulle feste seg, jeg tok dette innlegget.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslagene 14 og 43.

Grunnlovsforslag 7: Innføring av 16 års stemmerettsalder

Snorre Serigstad Valen (SV) [11:40:32]: Dette grunnlovsforslaget går ut på å gi stemmerett til 16-åring-er.

Det å gi stemmerett til 16-åringar er i praksis bare éi ting, og det er å gjere demokratiet sterkere. Demokratiet er ikkje en passiv ting, en avdeling på et museum, men et levende, pustende system. Demokratiet er hva vi gjør det til hver dag. Det finnes demokratier som bryter sammen fordi man ikke forvalter dem rett. Det er demokratier som er i farsonen i disse dager, også i land som ikke befinner seg så langt fra Norge.

Men det finnes også demokratier som utvides, som inkluderer flere mennesker, og som fordeler mer makt. Disse demokratiene kan bli sterkere. De aller beste demokratiene bygger på tillit. I Norge har vi et system som i stor grad bygger på denne tilliten, og som er gjort mulig av et samfunnssystem for øvrig som har skapt grunnlag for denne tilliten. Derfor mener jeg at det å gi mer tillit til flere er å gjere landet vårt bedre. Det er i bunn og grunn derfor stemmerettsalderen bør senkes.

I Norge har vi styrket demokratiet hver gang vi har senket stemmerettsalderen. Sett i ettertid sier det alt i seg selv. Alle vil være enige om at demokratiet i Norge ble mer reelt da kvinner kjempet til seg stemmerett i 1913. Og i dag høres det merkelig ut med en stemmerettsalder på 21 år, men det er ikke så veldig lenge siden vi hadde det.

Østerrike har tatt skrittet fullt ut og innført 16 års stemmerettsalder. De kommer så klart aldri til å heve stemmerettsalderen igjen. Ingen foreslo å gjeninnføre den typen ordninger heller i Norge da vi gikk til 18 års stemmerettsalder.

Når demokratiet utvides, øker antallet mennesker i samfunnet vårt som aktivt kan være med og påvirke, og som aktivt må være med og ta ansvar. Det øker styrken til beslutningene som tas, legitimiteten til beslutningene som tas, og kvaliteten på beslutningene som tas, og det gjør at flere er nødt til å ta ansvar og føle eierskap til politikken.

Så finnes det selvfølgelig mange innvendinger mot en slik endring. En av dem er at stemmerett bør og må følge myndighetsalderen. Det er riktig, men jeg vet ikke om jeg synes det er et veldig viktig prinsipp, og det er av to grunner:

For det første er det ikke slik i dag, heldigvis. Terskelen for å frata noen stemmerett er svært høy i Norge. Det betyr f.eks. at umyndiggjorte mennesker ofte har stemmerett i Norge, så det er ikke slik at myndighet og stemmerett uløselig følger hverandre i dag heller.

For det andre er det slik at når en er myndig, er en helt og fullt ansvarlig for seg selv. Men allerede i dag har ungdom rettigheter og plikter selv om de ikke er myndige. De plikter å forstå og følge loven fra de er 15 år. Fra de er 16 år, har de lov til å ha sex, 16-åringar har rett til å velge egen utdanning, og ikke minst har de rett til å velge eget politisk ståsted. Retten til å påvirke landets styre og lover bør også kunne gis 16-åringar, som i løpet av det året de fyller 16, også fullfører sin obligatoriske utdanning – det vi som storsamfunn mener er det minste de må ta av utdanning.

Å gi stemmerett er å gi tillit og ansvar. Jeg er ikke i tvil om at ungdommene våre vil forvalte den tilliten godt. Noen peker, som sagt, på avviket mellom myndighetsalder og stemmerettsalder som et problem, men også i dag opererer vi med aldersgrenser som i noen tilfeller ligger over myndighetsalderen, uten at det er noe problem av den grunn.

Vi som samfunn vil tjene på at mange flere får gitt sin stemme i valg. Det vil sannsynligvis øke valgdeltakelsen

blant de generasjonene som tidligere blir introdusert for det representative og det aktive demokratiet. Det vil kunne gi større engasjement og større eierskap til politikken. Dermed legges grunnlaget for enda litt mer tillit i det norske demokratiet – og følgelig et bedre demokrati.

Sveinung Rotevatn (V) [11:45:18]: Eg er også med på å fremje dette forslaget, og eg kan slutte meg til innlegget frå representanten Serigstad Valen. Eg vil også leggje til eit par merknader som eg meiner Stortinget bør ha med seg i den vidare behandlinga, og som også norske veljarar bør ha med seg når dei skal stemme til hausten, iallfall dei som har lov til å stemme i dag.

Den 8. februar opna kommunalminister Jan Tore Sanner opp for ei moglegheit for å ha nok eit prøveprosjekt med stemmerett for 16-åringar, som skal kome etter det prøveprosjektet vi hadde i 2015, som i sin tur kom etter det prøveprosjektet vi hadde i 2011.

Dette er med andre ord ikkje ei ny problemstilling. Tvert imot har ei rekkje 16- og 17-åringar hatt moglegheit til å stemme ved dei to siste lokalvala, og då tenkjer eg at det er nyttig å sjå på erfaringane derifrå, når vi no skal diskutere om dette bør vere noko som skal gjelde ved alle val.

Erfaringane, slik dei er evaluerte av Institutt for samfunnsforskning, er i all hovudsak – for ikkje å seie berre – positive. Kanskje er det aller viktigaste at valdeltakinga er høg blant dei 16- og 17-åringane som har fått moglegheit til å stemme. Det ligg i 2015 tett på den normale valdeltakinga blant alle aldersgrupper, som då er på 60,2 pst. 16- og 17-åringane stemte i 57 pst. av tilfella.

Dersom vi samanliknar det med andre førstegongsveljarar, altså 18- og 19-åringane, låg dei på 44,8 pst. Så dei 16- og 17-åringane som fekk moglegheit til å stemme, låg altså om lag 15 prosentpoeng høgare i valdeltaking enn andre førstegongsveljarar. Korleis grunngjev ein det? Jo, det blir grunngjeve med den såkalla livssyklus-effekten, som ein kallar det, altså at dei som er i ein livssituasjon der dei bur der dei har budd lenge, gjerne framleis er på skule og bur med familien sin, i større grad engasjerer seg i og ser nytten av å bli opplyste om viktige spørsmål i valkampen, i motsetning til dei som gjerne er i ein oppbrottsfase, dvs. dei som er to og tre år eldre.

Vi ser også av erfaringane at preferansane til dei 16- og 17-åringane som stemmer, er relativt like preferansane til befolkninga elles når det gjeld val av parti. Om det er positivt eller negativt, kan ein sjølvstøtt diskutere, men det skulle iallfall tilseie at det ikkje er nokon vesentleg forskjell på korleis ein her tenkjer, om ein er meir moden osv. enn andre veljarar.

Ein annan veldig gledeleg effekt er at ein har fått fleire unge folkevalde i dei mange kommunane som har fått lov til å prøve dette. I 2011 kom det hovudsakleg av at personstemma gjorde at det vart fleire unge folkevalde. I 2015 var erfaringa at nominasjonane, altså listene i dei kommunane, førte til at det vart yngre folkevalde. Dei som er mest underrepresenterte i folkevalde forsamlingar, inkludert denne, er dei yngste og dei eldste veljarane, og det at ein no kan rette opp noko av det ved at fleire unge får delta – iallfall tyder erfaringa på det – er veldig positivt.

I tillegg ønskjer kommunane dette sjølve. Vi har hatt ei rekkje folkeavrøystingar no om kommunesamanslåingar. Av dei 215 kommunane som har hatt det, har 167 inkludert 16- og 17-åringane når dei har gjennomført folkeavrøys-

ting. I siste forsøk med lokalval var det godt over 100 kommunar som søkte om å få vere forsøkskommune. Eg trur at det engasjementet som er rundt det å la 16- og 17-åringar få delta i lokalval og folkeavrøystingar, er det også mange som meiner bør gjelde ved stortingsval. Iallfall gjer eg og dei andre forslagsstillarane det.

Poenget mitt er at eg meiner at vi no, etter fleire rundar, veit mykje – ja, eg vil seie at vi veit nok om korleis 16- og 17-åringane opptrer når dei stemmer, at dei kjenner ansvaret sitt og nyttar stemmeretten, og at det tilseier at ein no gjer dette til ei permanent ordning ved alle val.

No har både eg og Snorre Serigstad Valen argumentert for kvifor det bør vere slik, men eg meiner også at i spørsmålet om stemmerettsalder er det faktisk dei som vil nekte nokon å stemme, som har plikt til å leggje fram bevis. Utgangspunktet må vere at så mange som mogleg har moglegheit til å stemme, og så får ein heller grunnge spesifikt kvifor ei aldersgruppe f.eks. ikkje er moden nok til at dei kan få det ansvaret. Men eg meiner at erfaringa viser at det i så fall ikkje er eit godt argument. Tvert imot har 16- og 17-åringane i landet vist at dei kjenner ansvaret sitt, og at dei også bør få moglegheit til å vere med og stemme når vi etter kvart skal ha fleire val, inkludert stortingsval.

Trine Skei Grande (V) [11:50:37]: Jeg slutter meg til begge de to siste innleggene, men hvis en spoler bakover i historien og leser innleggene som ble holdt her for stemmerettsutvidelse, fra ulike parti, blir en vel mest slått av at de har vært ganske like de siste 150 årene – om ikke mer.

Venstre har alltid vært for å utvide, hver eneste gang, om det har vært damer, 18-åringar eller hva det har vært, og vi kommer til å holde ganske like innlegg. Men det er ett aspekt som jeg mener at vi må ta med, og for meg er det litt som en oppvåkning knyttet til brexitvotering og til andre valg en ser rundt oss nå. Så er det en demografisk endring både i Norge og i Europa som gjør at den eldre del av befolkningen stadig vekk får en større del av stemmene, og den yngre del av befolkningen utgjør en stadig mindre del av de stemmeberettigede. Vi ser at det er framtida til disse ungdommene og unge velgerne det faktisk gjelder, men at mange føler at en eldre del av befolkningen nærmest tar fra dem de framtidsvalgene de har. Det var mye av det vi så f.eks. etter brexit, at mange unge velgere følte at de var frattatt valg på grunn av at en mye større andel av befolkningen er eldre.

Jeg er for at vi også skal ha stortingsrepresentanter som har passert 70. Jeg er veldig for at vi skal ha en stor spredning. Jeg er veldig for at eldre engasjerer seg i politikken, men jeg mener at det er en stor utfordring hvis den yngre delen blir en veldig liten del av befolkningsgrunnlaget som har stemmerett i et land.

Hvilke forutsetninger har man så for å ta den type standpunkt? Jeg bruker å si at da vi gjennomførte stemmerett for 18-åringar i den dalen jeg kommer fra, nemlig Namdalen, var det ca. 20 som tok examen artium, i hele Namdalen, med et befolkningsgrunnlag forholdsvis likt det som er i dag. I dag går 1 000–1 200 på videregående skole i Namdalen. Det sier noe om hvor utrolig mye kunnskapsnivået og utdanningsnivået har økt siden vi innførte stemmerett for 18-åringar. Hvis man tar de 20 som tok artium da man innførte stemmerett for 18-åringar, og sammenligner med de 20 beste som går på videregående skole i Namdalen i dag, er det et hav av kunnskap imellom. Vi

har virkelig vært med på å løfte flere generasjoner gjennom skolesystemet vårt. Alle borgere har mye lengre utdanning, og en 16-åring i dag kan veldig mye mer enn hva en 16-åring kunne da vi innførte stemmerett for 18-åringar. Min påstand er at en 16-åring i dag kan mer om samfunnet rundt seg og har mer allmennkunnskap enn det en 18-åring hadde da vi innførte stemmerett for 18-åringar.

Vi har vært med på å løfte ungdommene våre, men nå må vi også gi dem muligheten til å påvirke samfunnet rundt seg, og vi har faktisk en jobb å gjøre for å dra dem med i utformingen av samfunnet. Vi vet at gruppen mellom 16 og 18 år kanskje er den gruppen som mest er påvirket av vedtak gjort i denne salen. Deres utvikling som mennesker er veldig avhengig av vedtakene gjort i denne salen, og jeg mener det er grunnleggende urimelig at de ikke har muligheten til å påvirke de vedtakene.

Jeg har fulgt Unge Venstre fra min tid i Unge Venstre og til i dag. Det er noen store skiller. Et av de største skillene er at da jeg drev med ungdomspolitikk, var man fra 19 til 22 år. De som driver med ungdomspolitikk for Unge Venstre i dag, er fra 13 til 16 år. Vi har folk på sommerleir som er 13 år. Ungdomspartimedlemmene har blitt mye yngre og engasjerer mange yngre deltakere i sitt arbeid. Det er også et signal til oss her i Stortinget om at vi bør dra med enda flere av dem som aktive borgere i demokratiet vårt.

Det går sikkert an å framføre noen argument som er ganske lik dem som var da vi utvidet stemmeretten til å gjelde kvinner, eller 18-åringar, eller den allmenne stemmeretten – eller samme hva det var – men Venstre kommer alltid til å være på parti med utvidelsen, og det er vi også her.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 7.

Grunnlovsforslag 8: Begrensninger i de grunnlovfestede rettigheter

Jette F. Christensen (A) [11:56:01]: Jeg vil legge fram grunnlovsforslag 8, om ny § 113 a, om begrensninger i de grunnlovfestede rettigheter. Det gjør jeg ikke fordi jeg ønsker å begrense de grunnlovfestede rettighetene, men fordi de allerede blir veid mot hverandre, og jeg ønsker å gi folk – gjennom politikk og valg – og ikke bare jussen muligheten til å styre denne vektingen.

Dette forslaget ble første gang framsatt i forrige periode, som en del av Menneskerettighetsutvalgets forslag om grunnlovfesting av menneskerettighetene. Forslaget falt, men det fremmes nå på nytt av stortingsrepresentantene Gunvor Eldegard, Tom E. B. Holthe, Martin Kolberg og meg selv.

Forslaget bygger nå som da på Menneskerettighetsutvalgets forslag om begrensninger i rettighetene på nærmere bestemte vilkår. Poenget med å skape denne adgangen er for Stortinget å kunne vedta begrensninger som vil gjelde for både flere eksisterende rettigheter og de fleste som kom inn i forrige periode, men med klare unntak.

Grunnloven trenger regler som regulerer rekkevidden av eller vilkår for begrensninger av Grunnloven. Dette dreier seg ikke om å regulere utstrekningen av Grunnloven, men det dreier seg om å ta kontroll over når det er adgang til å avvike fra den, og når det ikke er det.

De paragrafene som vi vedtok i forbindelse med innfasingen av menneskerettighetskatalogen i 2014, er formulert nå som absolutte og uten unntak. Altså: Alle menneskerettighetene vi tok inn i utvidelsen av Grunnloven i 2014, står helt uten unntak, og alle begrensningene må vedtas særskilt. Det betyr at når de skal vektes opp mot hverandre, er det helt og holdent opp til Høyesterett å ta den vurderingen.

Det ligger i de fleste grunnleggende rettigheters natur at de i visse tilfeller må avveies mot hverandre eller mot andre viktige samfunnsinteresser. Gjennom 200 år har dette vært innfortolket i praksis. Menneskerettighetsutvalgets forslag er å gi den rettigheten tilbake til Stortinget gjennom en egen paragraf, med unntakskriterier. De unntakskriteriene er inspirert av EMK, Den europeiske menneskerettskonvensjonen, og andre traktater.

Vi som er forslagsstillere, mener at en ny § 113 a må forstås som en retningslinje for domstolen, altså at politikerne gir domstolen en retningslinje for hvordan Stortingets lovgivning skal tolkes opp mot Grunnloven. Bestemmelsene legger bånd på domstolen ved at en sier at Stortinget ved lov kan gripe inn og regulere grunnlovbestemte rettigheter, men bare på visse vilkår. Stortinget må og skal respektere kjernen i rettighetene, og avgrensningene må være forholdsmessige. Forskjellen på om vi vedtar dette, og ikke er at det ikke lenger står noe sted at begrensningene må være forholdsmessige, at de må respektere menneskerettighetene. Slik vi ser det, er det bedre at begrensningene framgår av Grunnloven, enn at de bare skjer uten at de har politiske skranker. Hvis ikke kan borgerne få et feilaktig inntrykk av hvor langt rettighetene i virkeligheten rekker, og at de aldri blir avveid mot hverandre.

Poenget med begrensningen er at den gir domstolen og lovgiveren et helt nødvendig grensesnitt for å balansere Stortingets behov for samfunnsregulering gjennom lovgivning med rettsstatens krav om vern av noen grunnleggende rettigheter. Begrensningshjemmelen er først og fremst retningslinjer for domstolen i tolkningen av rettighetsbestemmelsene i Grunnloven, i lys av Stortingets lovgivning. Med den funksjonen legger en ny § 113 a også bånd på domstolene når de vurderer lover opp mot Grunnlovens grenser.

På det nåværende tidspunkt er det opp til Høyesterett å bestemme hvor grensene går. Der Stortinget har nølt, har Høyesterett handlet, som Anine Kierulf har formulert det. Dommere der har gitt klart uttrykk for at de nye rettighetsbestemmelsene ikke kan virke etter sitt formål uten en begrensningshjemmel som balanserer rettighetsvernet opp mot Stortingets legitime behov. Det er noe Stortinget må ta alvorlig. Dommere som er dommere i Høyesterett, sier at de menneskerettighetene vi har vedtatt her, ikke kan virke ordentlig uten det balanseringsgrensesnittet som vi ønsker å gi med en ny § 113 a.

Dette handler om at Stortinget som grunnlovgivende makt er med på å trekke opp grensen mellom domstolens legitime kontrollvirksomhet og Stortingets politiske handlingsrom. Denne grensen er altfor viktig til at den skal overlates til domstolene alene.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 8.

Grunnlovsforslag 11: Om vedtak av Grunnloven på tidsmessig bokmål

Martin Kolberg (A) [12:01:58]: Dette forslaget framsettes av Jette F. Christensen, Gunvor Eldegard, Bård Vegar Solhjell, Karin Andersen, Per Olaf Lundteigen og meg selv, og omhandler, som det framgår, en gjentakelse av et forslag som har vært behandlet tidligere, nemlig at Grunnloven også skal vedtas på moderne bokmål. Stortinget vil være godt kjent med og huske den debatten vi hadde i forbindelse med den forrige behandlingen av saken i 2014, hvor det ble vedtatt et grunnlovsforslag om det som kalles for «tidsmessig nynorsk», men også et forslag som var en såkalt modifisert utgave av bokmålet, utarbeidet av Finn-Erik Vinje, som da også ble vedtatt.

Jeg vil i forbindelse med dette forslaget gjenta en argumentasjon som er av stor betydning for Grunnlovens autoritet, og det er at den er lett tilgjengelig for befolkningen i sin alminnelighet. Nå har vi en grunnlov som – jeg bruker det uttrykket – halter språklig, i den forstand at vi har tidsmessig nynorsk, men vi har ikke tidsmessig bokmål. Dette forslaget handler om at Grunnloven nå skal være tidsmessig i språket når det gjelder både nynorsk og bokmål.

Det er slik at forslaget har sitt grunnlag i rapporten fra Grunnlovsspråkutvalget, som ble oppnevnt av Stortingets presidentskap i september 2012, og rapporten fra 2012 inneholder moderniserte versjoner av de enkelte paragrafene i Grunnloven på både bokmål og nynorsk. I tråd med det mandatet som utvalget hadde, la utvalget vekt på at de nye grunnlovstekstene skulle være på et mest mulig forståelig språk etter gjeldende rettskrivningsnormer, samtidig som meningsinnholdet ikke skulle endres. Som jeg allerede har sagt, ble det vedtatt et moderne nynorsk og det man kan kalle for en annen bokmålsversjon, som Finn-Erik Vinje sto for.

Som en følge av stortingsvedtaket består Grunnloven nå av to tekster som ikke er harmonisert, og det innebærer visse språklige forskjeller og i en del tilfeller forskjellig oppbygging av paragrafer og ledd. Forslagsstillerne viser også til at bestemmelsene i menneskerettighetskapitlet i Grunnloven er på et mer tidsmessig bokmål enn de øvrige bestemmelsene.

Jeg vil si at det er på høy tid at vi nå også vedtar et tidsmessig bokmål, og at Grunnloven kommer på tidsmessig bokmål i tillegg til tidsmessig nynorsk.

Jeg vil til slutt bare legge til at forslaget også innebærer en endring som ble diskutert i betydelig grad i forbindelse med den forrige behandlingen i Stortinget. Det handler om formuleringen «å ta opp lån» som nå foreslås erstattet med «å åpne lån» for å hindre usikkerhet om meningsinnholdet. Det var en betydelig diskusjon om det ved forrige korsvei.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:06:38]: Som en av medforslagsstillerne vil jeg bare ha en kort kommentar.

Vi som var med i arbeidet med grunnlovsendringen når det gjaldt språket, arbeidet under et ganske stort tidspress på slutten, og jeg vil si at det nærmest er en arbeidsulykke at vi ikke nå har fått Grunnloven på tidsmessig bokmål. Det var den gang en stor diskusjon om en skulle legge mest vekt på at Grunnloven skulle ses på som et nasjonalt klenodium, eller at den skulle være lett tilgjengelig. Jeg tror det som har skjedd siden vi behandlet spørsmålet om

språket tidligere, er at det har blitt en klar forståelse for at det er «lett tilgjengelig» som nå er den førende holdningen. Jeg vil si at tida er, som representanten Kolberg sa, overmoden for å få en endring, og jeg vil ikke minst si at de som er tilhengere av et sterkt bokmål og en sterk bokmålstradisjon i Norge, bør våkne og påse at vi får loven på tidsmessig bokmål når vi nå har fått den på tidsmessig nynorsk.

Det siste punktet som representanten Kolberg tok opp, om «å åpne lån», er en presisering. Det er viktig at vi får loven i henhold til det som er den beste forståelsen av tradisjonen.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 11.

*Grunnlovsforslag 28: Anerkjennelse av det samiske folk
Grunnlovsforslag 37: Om at «det samiske folket» erstatter omgrepet «den samiske folkegruppa»*

Martin Kolberg (A) [12:08:45]: Grunnlovsforslag 28 er framsatt av Helga Pedersen, Kirsti Bergstø, Torgeir Knag Fylkesnes, Abid Q. Raja og meg selv.

Forslaget handler om samenes rettigheter og posisjon i Grunnloven. Jeg vil, før jeg går inn på det mer konkrete, si at i forbindelse med den forrige behandlingsrunden ble dette forslaget som nå fremmes, dessverre avvist av Stortinget. Jeg skal komme med den politiske uttalelse at det burde ikke skjedd i forbindelse med jubileet, fordi det å ivareta minoritetenes interesser er en viktig del av demokratiet, og vi burde klart det i forbindelse med grunnlovsforandringen og grunnlovsjubileet. Det gjorde vi ikke, for det var ikke tilstrekkelig flertall her, men nå gjentas altså dette.

Hva er diskusjonene rundt dette, og hva er kjernen? I dag er samenes rettigheter grunnlovsfestet i § 108, som slår fast at den samiske folkegruppe – jeg siterer det uttrykket – har rett til å sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Dette bygger i sin opprinnelige form på et forslag fra Samerettsutvalget fra 1984. Så er det slik, som vi kjenner til, at på forespørsel fra Sametinget har professor Carsten Smith, som også ledet Samerettsutvalget, lagt fram en juridisk betenkning om endringen i § 108. Bakgrunnen for hans arbeid er Menneskerettighetsutvalgets rapport om menneskerettighetene. På bakgrunn av Carsten Smiths arbeid fattet Sametinget et vedtak i september 2015 hvor de ba om at det ble fremmet et forslag med en ordlyd i § 108 i samsvar med anerkjent språkbruk og samenes status etter folkeretten.

Forslagsstillerne er altså enige med Sametinget om bakgrunnen og belegget for den nye ordlyden i forslaget fra Sametinget og fremmer på dette grunnlaget følgende forslag til ny ordlyd i § 108 i vår grunnlov:

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som landets urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Det som er kjernen i diskusjonen, og som var kjernen i motstanden ved forrige behandling, var uttrykket «som landets urfolk», og det knytter seg til diskusjonene om samenes rettigheter etter internasjonale konvensjoner. Det er forslagsstillernes klare oppfatning at det å ta inn begrepet

«urfolk» styrker samenes rettigheter internasjonalt og nasjonalt. Det å slå fast at de er det norske urfolket, mener jeg er riktig, og forslagsstillerne mener det er riktig, og det er helt i tråd med hva Carsten Smith mener. Han er vel den fremste juridiske eksperten og kapasiteten i Norge på dette området. Han har arbeidet mye med samespørsmålene og har understreket behovet for at nettopp den bestemmelsen kommer inn.

Dette er juridisk viktig, og jeg vil også si politisk viktig, men legge til at når Sametinget enstemmig har vedtatt dette, vil jeg uttrykke håp om at det neste Stortinget makter å vedta denne bestemmelsen slik som den nå foreslås, fordi det vil trygge samenes juridiske og politiske rettigheter i Norge. Jeg håper ikke at det skal vise seg aktivt nødvendig, men historien har vist i det lange løp at det faktisk er veldig viktig at minoritetene har en så solid beskyttelse i Grunnloven som overhodet mulig.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [12:13:47]: «Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningsspolitikk.»

Dette var orda til kong Harald V under sametingsopninga i 1997. Orda til kongen markerte ei offisiell unnskyldning frå Noreg for den politikken det samiske folket hadde blitt utsett for. Trass denne unnskyldninga har vi framleis ein veg å gå som samfunn før vi har tatt eit oppgjør med den behandlinga Noregs urfolk blei utsett for. Eit ledd i dette er å anerkjenne samane som eit folk og urfolk i Grunnloven. Det er dette dagens forslag handlar om. Forslaget byggjer på Carsten Smiths utgreiing til Sametinget og Sametingets oppmoding til Stortinget om å følgje opp utgreiinga til Carsten Smith.

Men vegen mot anerkjenning har vore lang. I 1958 var Stortinget og regjeringa einige om at Noreg ikkje skulle slutte seg til ein konvensjon om urbefolkningar – som det heitte på den tida – fordi han gjaldt «befolkningsgrupper som ikke finnes i vårt land».

Seinare var både FN og Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, ILO, interesserte i levekåra til urfolket, og begge begynte eit systematisk arbeid om temaet på 1980-talet. Dette bidrog til å legitimere kravet om at opphavlege folkegrupper hadde særlege rettar til å halde ved lag og vidareutvikle kulturen sin og samfunnslivet sitt. Ein milepæl her var Martínez Cobo-rapporten, som blei begynt på i 1971 og fullført i etappar frå 1981 til 1984.

Her til lands var daverande statssekretær i Utanriksdepartementet, Thorvald Stoltenberg, også opptatt av temaet og uttalte på FNs konferanse om rasisme allereie i 1978 at samane var ei urbefolkning i Noreg. FN starta arbeidet med ei erklæring om rettane til urbefolkninga på midten av 1980-talet. ILO vedtok ein ny konvensjon om rettane til urbefolkninga i 1989, som Noreg har underskrive. Undervegs i arbeidet blei ordet «urbefolkning» gjennom 1980-talet erstatta med «urfolk». Spørsmålet om landrettar stod sentralt i arbeidet til begge organisasjonane.

Aller viktigast for den offisielle anerkjenninga av samane som Noregs urfolk var likevel ei nasjonal hending. Samane blei for alvor anerkjende som Noregs urbefolkning på grunn av striden om utbygginga av Alta–Kautokeino-vassdraget i overgangen mellom 1970- og 1980-ta-

let. For vanlege nordmenn kom det som eit sjokk at samane framleis opplevde alvorleg diskriminering i Noreg på den tida. I 1984 leverte Samerettsutvalet den første delrapporten sin, som la vekt på Noregs internasjonale menneskerettsforpliktingar. Rapporten la grunnlaget for same-loven av 1987, som bl.a. etablerte Sametinget og ei eiga grunnlovsføresegn av 1988, om rettane til samane. Diskusjonane omkring dette temaet har fortsett fram til dagen i dag.

Eg vil understreke at dersom dagens forslag blir vedtatt av Stortinget, er ikkje det slutten på ei lang ferd mot anerkjening, men eit svært viktig ledd i det. Vi har også ein jobb å gjere som nasjon når det gjeld å ta eit oppgjær med dei haldningane som gjorde fornorskingsprosessen mogleg. Eg vil vise til at SV har fremja eit forslag om ei særskild gransking, ein sanningskommisjon, for å gå igjennom alle dei forholda som prega fornorskingsprosessen overfor både samane og andre folkegrupper som blei ramma av det.

Eg vil også nytte anledninga til å seie at det oppgjeret som vi må ta som nasjon, handlar også om eit oppgjær som vi må ta kvar og ein av oss. Det er kort veg frå 1958, da ein meinte at ein ikkje hadde urbefolkning, til i dag.

Også i SV har det vore ulike meiningar om dette temaet. Blant anna har ein markant tidlegare stortingsrepresentant for SV stått for ein annan politikk enn det SV står for. Olav Gunnar Ballo brukte denne talarstolen til å hevde sitt eige syn, der han ikkje anerkjende samane som eit eige urfolk med særlege rettar. Eg vil difor nytte anledninga frå denne talarstolen til ein gong for alle å seie at den tida for SVs del er forlaten. Dei tidlegare representantane har no forlate SV og har gått over til eit anna parti.

Så håper eg at dette forslaget blir omfamna av eit tilstrekkeleg fleirtal for å få det inn i Grunnloven.

Presidenten: Den neste som har bedt om innlegg til dette grunnlovsforslaget, er representanten Per Olaf Lundteigen, som så vidt presidenten forstår, også velger å ta opp grunnlovsforslag 37, om endring i § 108, i sin kommentar.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:19:11]: Jeg ser det som naturleg for protokollen at de foregående innleggene til grunnlovsforslag 28 om endring i § 108 og forslaget fra Kjersti Toppe og meg når det gjelder endring i § 108, blir tatt samtidig.

Det forslaget som vi fremmer, er at § 108 skal lyde:

«Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at det samiske folk kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Vår begrunnelse for det er at Samerettsutvalget i sin tid konkluderte med at samene er et folk. I den samepolitiske erklæringen fra Samekonferansen i 1971 het det at samer er samer og vil være samer uten dermed å være verken mer eller mindre enn andre folk i verden.

Samiske organisasjoner har også omtalt samene sjøl som et folk. Betegnelsen «folk» er i både nasjonal og internasjonal lovgivning mye klarere – og jeg vil si sterkere – enn begrepet «urfolk». Den uttrykker også den likeverdighet som Hans Majestet Kongen uttrykte i 1997 i sin tale til Sametinget ved å slå fast at staten Norge er etablert på territoriet til to folk: nordmenn og samer.

Bruken av uttrykket «det samiske folk» utelukker ikke at samer også er et urfolk. Men begrepet «det samiske

folk» bygger bruer, og det er vesentlig. Det bygger bruer mellom folk.

Jeg vil bare avslutningsvis si at forslaget om «det samiske folk» har møtt stor anerkjennelse hos både tidligere sametingspresident Ole Henrik Magga og professor Carsten Smith, som har gått grundig inn i spørsmålet, og som det tidligere er referert til i debatten i dag.

Martin Kolberg (A) [12:21:51]: Jeg tar ordet med bakgrunn i representanten Lundteigen's innlegg, for det viser nemlig spenningen i behandlingen av denne saken. For det første må det være – jeg tillater meg å si det – galt av representanten Lundteigen å påberope seg Carsten Smith i denne sammenheng, som absolutt har uttrykt riktigheten av å gå inn for begrepet «urfolk». Dessuten er den referansen som Lundteigen har, helt tilbake til 1971, og det var i en tidsepoke hvor man hadde akkurat den attityden og den holdningen, som også representanten Knag Fylkesnes refererte til. Det er det vi må forlate, og vi må gi samene den rettigheten som knytter seg til begrepet «urfolk». Det er det som er diskusjonen. Det var diskusjonen ved forrige behandling, og det vil åpenbart bli diskusjonen her nå. Det jeg vil si nå, er at Arbeiderpartiet for sin del vil stå på – selvfølgelig – «urfolk», nettopp fordi det øker statusen, gir en tryggere juridisk autoritet og gir samene urfolkstatus, som alle mener at de må ha. Jeg er usikker på om Senterpartiet vil støtte forslag 37, fra de to representantene fra Senterpartiet.

Jeg tillater meg også å si at jeg håper at ikke denne diskusjonen er et forsøk på å dekke over de konfliktene som knytter seg til rettighetene til land og vann i de områdene hvor samene bor, og hvor urfolkstatusen selvfølgelig vil være en styrke for samene. Jeg håper at ikke denne diskusjonen knytter seg til det, men holder seg til det prinsipielle.

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:24:05]: Forslaget er godt drøftet i Senterpartiets stortingsgruppe, og det er hele stortingsgruppa som står bak forslaget – slik at det er klart.

Det er ikke noe forslag som skal dekke over noen konflikter med hensyn til land og vann – tvert imot. Forslaget er, vil jeg si, mer positivt til samene enn forslaget om at en skal betegne samene som «urfolk», fordi en får en betegnelse, «folk», som i både nasjonal og internasjonal lovgivning er mye klarere og sterkere enn begrepet «urfolk». Det er altså et grundig gjennomtenkt forslag fra vår side, og det har den store fordel at det også kan medvirke til, som jeg sa, å bygge broer over de konflikter som tidligere har vært, og det har sin forankring i det som Hans Majestet Kongen uttrykte i 1997, nemlig at staten Norge er grunnlagt på territoriet til to folk, nordmenn og samer, og sterkere kan det vel neppe sies.

Michael Tetzschner (H) [12:25:34]: Kanskje mitt innlegg kunne bidra til å bygge bro mellom de to forrige debattantene.

Det er riktig som representanten Lundteigen sier, at begrepet på en folkegruppe, samene, som vi har i Grunnloven i dag, er ganske gjennomtenkt. Bakgrunnen for den formuleringen skyldes Samerettsutvalget og en NOU som ble ledet av Carsten Smith. Den gangen var det en betegnelse som var tilstrekkelig. Man kan lese hele utredningen,

som nettopp beskriver de særkjennetegn og historiske forutsetninger som vi har brakt med oss videre som en del av ballasten for den forrige formuleringen vi hadde i Grunnloven.

Jeg må også si at jeg er litt forundret over at vi stadig skal ha omkamper om Grunnloven. Det er også litt i strid med Grunnlovens idé. Det er ikke slik at det at Norge har underskrevet ILO-konvensjonen, nødvendigvis skal bli uttrykt ved forandring av benevnelsene i Grunnloven. Jeg synes at de som vil forandre Grunnloven, må redegjøre for hvilke særrettigheter og hvilke problemer det har ført til, den omtalen man har av den samiske folkegruppen, som jeg så vidt kan se har fungert aldeles utmerket – respekt for denne folkegruppen – og hvilke etniske kjennetegn en ønsker å fremheve.

Vi sa vel også sist gang vi hadde denne diskusjonen i salen i forbindelse med den forrige grunnlovsrevisjonen, at det å skrive inn i Grunnloven at noen er mer folk enn andre, er en farlig måte å utdype opprinnelsesforskjeller mellom gode norske statsborgere på. Vi får heller ta den diskusjonen i forbindelse med underskrivelse av internasjonale konvensjoner, f.eks. ILO-konvensjonen, og den konkrete politikken som føres i hverdagen. Å bringe denne diskusjonen inn i en grunnlovsbestemmelse som fungerer aldeles utmerket, er virkelig et slag i luften, etter mitt skjønn.

Jeg kan på Høyres vegne varsle at vi ikke umiddelbart ser for oss noen begrunnelse for å ta denne omkampen. Vi er vel tilfreds med omtalen av den samiske folkegruppen slik det står i Grunnloven nå, som også Carsten Smith i sin tid var medvirkende til, selv om jeg også har registrert at han senere har omtalt tilknytningen mellom dette etniske kriterium og begrepet «urfolk» som en naturlig utvikling av vår konvensjonsdeltakelse i ILO. Men det er allikevel ikke Carsten Smith som avgjør disse spørsmålene; det er det Stortinget som gjør. Da har vi tidligere falt ned på at alle grupper er vel tjent med den formuleringen som er i dag.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [12:29:22]: Når vi omtaler Carsten Smith, som ikkje har talerett i denne salen, trur eg det er greitt å vere litt reieleg med kva han faktisk har sagt, og kva han ikkje har sagt. Han blei bedd om å kome med ei utgreiing til Sametinget, og der brukte ein formuleringa «det samiske folk» som er Noregs urfolk, altså «det samiske folk, som landets urfolk». Det var bygd på ei forståing av at «folk» og «urfolk» ikkje er gjensidig ekskluderande omgrep. Det er ikkje slik at det eine står i motsetnad til det andre. Det eine utelèt ikkje det andre, men det er knytt ulike rettar til dette: Om ein ikkje anerkjenner urfolksdimensjonen, vil ein ikkje anerkjenne det folkerettslege kravet på særleg kulturvern, altså at det samiske folk, som Noregs urfolk, har ein særleg rett til å utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Om ein spolar tida tilbake, kom sameloven, som Carsten Smith utarbeidde, i 1987, mens ILO-konvensjonen kom i 1989. Det har skjedd betydelege bevegelsar i omgrepsbruk internasjonalt knytte til rettane til urfolk, som ikkje sameloven var informert av. Altså er det veldig forståeleg at Carsten Smith no kjem med ei ny utgreiing og si vurdering av kva formuleringa i Grunnloven bør vere, for å treffe gjeldande rett internasjonalt.

Eg trur vi skal vere såpass prinsipielle at vi seier at å anerkjenne det samiske folk er ikkje eit kompromissfor-

slag. Det er å gjere tydeleg at vi anerkjenner ei folkegruppe som i altfor lang tid, gjennom store delar av 1800-talet og heilt inn i vår moderne tid, på 1950- og 1960-talet, har blitt behandla på ein veldig negativ måte, som eg vil tru at alle i denne salen tar avstand frå i dag. Det er eit ledd i å bidra til at det samiske folk får bygd sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. For eksempel er sørsamisk eit språk som er døden nær, og vi veit at dersom eit språk døy, forsvinn også ein kultur, ein identitet og ulike kulturelle praksisar. Idet vi har skrive under på desse internasjonale forpliktingane og anerkjent samane som eit urfolk, har vi også forplakta oss til å redde slike språk, for å redde dei praksisane som har eksistert i Noreg i tusenvis av år. Eg vil rå ifrå å bruke dette som ein arena for å bygge bruer mellom fortidas negative oppfatning av samar.

Presidenten: Representanten Martin Kolberg har hatt ordet to ganger tidligere og får ordet til en kort merknad, begrenset til 1 minutt.

Martin Kolberg (A) [12:32:34]: Det var nesten unødvendig å ta ordet nå etter det siste innlegget, som på alle vis var veldig dekkende også for mitt syn, og som demonstrerer at Carsten Smith ikke kan tas til inntekt for noe annet enn det som er forslagsstillernes forslag. Han har tatt inn over seg den juridiske utviklingen som en konsekvens av den politiske, og det mener jeg at vi må si.

Men før vi – formodentlig – avslutter denne delen av diskusjonen i Stortinget her i dag og kommer til neste avdeling, neste gang, ber jeg de som er motstandere av dette forslaget, tenke igjennom sin argumentasjon og hva den går ut på: Hvorfor er dere mot begrepet «urfolk»? Det tror jeg det er viktig at dere klarlegger, fordi et samlet sameting har sagt at de ønsker denne formuleringen, og det bør Det norske storting respektere.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslagene 28 og 37.

Grunnlovsforslag 6: Om forbud mot atomvåpen på norsk jord

Ingunn Gjerstad (SV) [12:34:07]: Eg har gleda av å snakka for grunnlovsforslaget frå Kirsti Bergstø, Audun Lysbakken og Heikki Eidsvoll Holmås om endring i § 25, forbod mot atomvåpen på norsk jord.

Det har lenge vore tverrpolitisk semje om at vi ikkje ynskjer atomvåpen på norsk jord. Einar Gerhardsen, sjølvaste landsfaderen, proklamerte «ingen atomvåpen på norsk jord i fredstid» på NATO-toppmøtet i Paris i 1957. Denne politikken har ikkje berre unison politisk støtte i Noreg, men òg tydeleg aksept hos våre allierte. Dagens tilstand er likevel ingen garanti for framtida. Ei reversering av politikken om at Noreg skal vera atomvåpenfritt, kan når som helst skje ved eit fleirtal i Stortinget. Forslagsstillarane meiner difor at verdigrunnlaget representert ved at Noreg er atomvåpenfritt territorium, bør grunnlovfestast.

Utover 1950-talet voks ein stadig sterkare motstand i Noreg mot atomrustingskappløpet. Spesielt inntrykk gjorde dei sovjetiske prøvesprengingane over Novaja Semlja, berre vel 60 mil frå Kirkenes. Det vekte veldig oppsikt i januar 1958 då det kom meldingar om aukande mengder radioak-

tivt strontium-90 i mjølka vår. Angst for atomvåpen greip om seg hos folk. I 1957 appellerte nobelprisvinnarane Linus Pauling og Albert Schweizer i Noreg mot prøvesprengingane. Dette bidrog nok sterkt. Schweizers appell samla ein kvart million underskrifter i landet, og det er ganske sjeldan med så mange underskrifter. I juni 1958 gjekk det første demonstrasjonstoget mot prøvesprengingane og samla 5 000 deltakarar her i Oslo. Eg er stolt over å ha vore politisk aktiv i lag med fleire av dei som deltok der.

Då sprengingane heldt fram, kom folk saman i eit enda større tal i protest. Samstundes oppstod ein betent situasjon etter oppstanden i Ungarn i 1956. Mange arbeidde då for utplassering av amerikanske atomvåpen i alle NATO-land, inkludert Noreg. I Arbeidarpartiet var meiningane delte. Utanriksminister Lange hevda at Noreg ikkje kunne reservera seg mot NATOs linje fordi det ville vera det same som å melda seg ut. Andre var meir skeptiske. Eit benkeforslag om at ingen atomvåpen skulle lagrast på norsk jord, blei samrøystes vedteke på Arbeidarpartilandsmøtet i 1957. Trass i dette vekte det stor merksemd då statsminister Gerhardsen utvitydig slo fast på NATO-toppmøtet i desember det same året at Noreg ikkje ynskte atomvåpen i Noreg. I 60 år har det vore allmenn politisk semje om dette kontroversielle standpunktet.

Eit grunnlovsforslag om å forby produksjon, innførsel, bruk og utplassering av atomvåpen på norsk jord må sjåast i eit større perspektiv. Det er semje om at Noreg framleis skal ha ei pådrivarrolle for internasjonal rustingskontroll og nedrusting. Dette støtta Stortinget samrøystes opp om seinast i Innst. S. 199 for 2015–2016, i samband med behandlinga av stortingsmeldinga om globale sikkerheitsutfordringar i 2016.

Å koma ambisjonen om ei atomvåpenfri verd i møte vil krevja ein samla global innsats på fleire arenaer, og som alltid: Enkeltland går fremst ved å syna god praksis. Å introdusera nasjonal grunnlovsgjeving som forbyr bruk, produksjon, utplassering og introduksjon av atomvåpen i Noreg, er ein naturleg del av vår internasjonale innsats.

Krafta i arbeidet for atomvåpennedrusting auka ved Obamas «reset»-initiativ overfor Russland og Ban Ki-moons fempunktsplan for atomnedrusting. På same vis har Tryggingrådet i FN og NATO framheva at det nettopp er ei atomvåpenfri verd som er vår felles ambisjon. Dette førte fram til ikkjepreingsavtalens tilsynskonferanse i mai 2010, der fylgjande tekst blei vedteken:

«All States need to make special efforts to establish the necessary framework to achieve and maintain a world without nuclear weapons.»

I 2016 blei det òg eit klart fleirtal i FNs generalforsamling for ein resolusjon om å starta forhandlingar om eit lovleg bindande rammeverk for å forby atomvåpen. Desse forhandlingane startar i slutten av denne månaden, mars 2017.

Trass i at regjeringa har signalisert at dei ikkje ynskjer å delta i desse forhandlingane, har Noreg ein lang, god og tverrpolitisk tradisjon for å vera blant dei absolutt mest progressive på feltet internasjonalt. Dette forslaget vil stadfesta tradisjonen i Grunnlova vår og vera ei oppfylgning av våre internasjonale plikter ved at vi bidreg til ei verd utan atomvåpen i vårt eige lovverk. Som sluttokumentet frå tilsynskonferansen i 2010 legg vekt på, er det avgjerande at statar bidreg til rettsleggjing av atomnedrustingspolitikk, slik grunnlovsforslaget vårt gjer. I sluttokumentet poengterer statane som var til stades, ein «deep concern

at the catastrophic humanitarian consequences of any use of nuclear weapons, and reaffirm[ed] the need for all states at all times to comply with applicable international law, including international humanitarian law».

Eit anna argument for grunnlovsforslaget er å koma i tråd med lovgjevinga i mange andre land. Fleire land har innført tilsvarande og strengare lovgjeving enn det som er føreslått her, for å forby atomvåpen nasjonalt. I New Zealand sementerte ein landets antiatomvåpenpolitikk i New Zealand Nuclear Free Zone, Disarmament, and Arms Control Act i 1987. Lovgjevinga forbyr produksjon, introduksjon og oppbevaring av atomvåpen i landet og gjer handlingane til dei borgarane som bidreg til at andre personar gjer dette, ulovlege. Slike handlingar er også forbodne for alle som handlar på vegner av New Zealand, kor som helst i verda. Lovgjevinga forbyr også transport av atomvåpen på land eller i internasjonalt farvatn, og dertil oppbevaring i hamnene i landet. Sjølv sivile, atomdrivne fartøy har forbod mot ferdsel innanskjers gjennom lovgjevinga.

Lovgjevinga gjev òg statsministeren rett til å nekta internasjonale fly å landa i New Zealand om dei ber atomvåpen. New Zealands lovgjeving på dette feltet er blant dei sterkaste i verda, ved at ho også gjer innsteg i atomparaplyar umoglege. I 1987 adopterte Filippinane eit grunnlovstillegg som konstaterer at landet adopterer og vil føra vidare ein politikk for eit atomvåpenfritt Filippinane. Denne grunnlovfesta politikken inneber at regjeringa ikkje kan lagra eller tillata andre å introdusera atomvåpen på filippinsk territorium. Vidare forbyr grunnlova fly, skip og køyretøy som ber atomvåpen, å koma til landet. Slik politikk har vore ein effektiv reiskap for å byggja nasjonal sikkerheitspolitisk autonomi.

Eksempelvis kan ein sjå på avgjerda i landet frå 1992, om å avslutta avtalen med USA om militære basar i landet, som eit resultat av dette. I 1992, det same året som dei siste russiske troppane trekte seg tilbake frå Mongolia, proklamerte Mongolia i FNs generalforsamling at landets territorium skulle erklærast som ei atomvåpenfri sone. Denne lova forbyr individ, legale personar og framande statar å skaffa seg, ha hand om eller kontroll over atomvåpen. Lova forbyr også utvikling, produksjon, stasjonering, utplassering, transport, dumping og testing av atomvåpen på Mongolias territorium. I dette forbodet mot atomvåpen blir også anna radioaktivt materiale som er produsert for våpenformål, inkludert.

Japan er det landet som i størst grad har kjent verknadene av atomvåpen. Trass i at Japan som Noreg har underlagt seg amerikansk atomvåpenparaply, har Japan etablert ei tydeleg anti-atomvåpenlinje etter krigen. Dei tre atomvåpenprinsippa i japansk politikk blei formulerte av statsminister Sato i 1967, tre år etter at Kina hadde testa sitt fyrste atomvåpen. Desse tre prinsippa seier at Japan ikkje skal introdusera, produsera eller ha atomvåpen. Dette blei formulert i ein parlamentarisk resolusjon i 1971, sjølv om prinsippa aldri er blitt lovfesta. Kvar einaste sitjande statsminister sidan Sato har konfirmert at desse tre prinsippa ligg til grunn for japansk atomvåpenpolitikk.

Med dette grunnlovsforslaget vil vi stadfesta ei langsiktig norsk sikkerheitspolitisk linje der vi ikkje ynskjer atomvåpen på norsk jord.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 6.

Grunnlovsforslag 41: Om de marine ressurser

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:44:36]: Det gjelder grunnlovsforslag om de marine ressurser, framsatt av Helge Thorheim, Kjersti Toppe, Janne Sjelmo Nordås og meg sjøl. I sitt materielle innhold heter det:

«De marine ressurser tilhører det norske folk i fellesskap. Ingen private kan eie eller selge høstingsretten. Ingen kan for evig og alltid ekskluderes fra høstingsretten.»

Plasseringen er fremmet i ulike alternativ, men det gjelder § 111 første ledd. Det er et forslag med et høyt presisjonsnivå. Det fastslår for det første at eierskapet til de saltvannslevende ressursene tilhører folk i Norge.

For det andre kan ingen private overta retten til fiske som sin eiendom, og derfor heller ikke omsette denne. Inntektene fra framtidig høsting av fisk eller andre marine organismer skal redere kunne selge, og de skal sjøl ta inntektene av slike konsesjons- eller kvotesalg.

For det tredje er høstingsretten en evigvarende ressurs for det norske folk, altså verner bestemmelsen framtidige generasjoner mot at én generasjon selger ut arvesølvet.

For det fjerde vil denne lovbestemmelsen sette en stopper for den vedvarende utglidning med kjøp og salg av fiskerettigheter.

Forslag 41, som nå er referert, må ses i forhold til forslag 23, fra Ingrid Heggø mfl. og forslag 26, fra Torgeir Knag Fylkesnes mfl. Forslag 23 er etter vår vurdering et umulig forslag fordi det genetiske materialet er menneskenes felles arv og kjenner ingen nasjonale grenser. Når det gjelder forslag 26, er det for svakt, dels fordi presisjonsnivået er for lavt, slik at domstolene neppe vil finne veiledning i sin eventuelle kontroll av om de formelle fiskerirettslige lover er grunnlovsmessig eller ei. Derfor forslaget fra Senterpartiet.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [12:47:30]: Det er første gong det har kome forslag som omhandlar at dei marine ressursane skal inn i Grunnloven. Det er tre stykke, og det er fantastisk i seg sjølv.

Så må eg seie at eg har stor sans for Senterpartiets forslag, fordi ein så eksplisitt seier at ein ønskjer å stoppe omsetning av fiskerettane. Det betyr at når ein har fått eit løyve frå staten til å fiske eit visst tal tonn fisk, kan ein ikkje i neste omgang selje det vidare til nokon andre når ein f.eks. trer ut av yrket.

Dette er veldig fine takter frå Senterpartiet, dersom det er slik at Senterpartiet står fullt og heilt bak det. Eg vil signalisere at dette er heilt i tråd med det som er SVs fiskeripolitiske linje. Vi meiner at ein av dei største tragediane i fiskeripolitikken rett og slett er at ein har laga eit kjøps- og salsystem som dei siste rapportane no viser at har auka levetida på fartøya, at effektiviteten nesten utelukkande har gått til kapitaleigarar, og fiskaranes del av inntektene frå eige fiske har blitt redusert. Aldri tidlegare har fiskarar tent ein så liten del av det dei sjølve fiskar. Dette føreslår jo vi. Difor er eg veldig glad for, og håpar også, at dette er ei linje som Senterpartiet støttar – om det stemmer at Senterpartiet meiner dette som parti – når SV konkret føreslår dette i Stortinget.

Så vil eg leggje til at det er ein dimensjon som manglar

i Senterpartiets forslag, og det er kystens rolle i dette, for ikkje på noko punkt i Senterpartiets forslag er nærleiksprinsippet nemnt. Og det er, som eg sa i eit tidlegare innlegg, to overordna prinsipp som har dominert norsk fiskeripolitikk og havrett: Det eine er allmenningsprinsippet – at dette er det ingen som kan eige, og det andre er nærleiksprinsippet – at ein har ein rett til hauste dersom ein bur nær ressursane. Eg vil seie at det første prinsippet har Senterpartiets forslag knesett på same måten som SV har gjort det. Vi kan vere ueinige om betydninga dette vil ha om det kjem ei eventuell rettssak, men det har Stortinget moglegheit til å påpeike i merknadene sine, som da vil vere eit utgangspunkt for domstolanes arbeid dersom det kjem til konfliktar.

Den andre dimensjonen, nærleiksprinsippet, meiner eg er eit heilt fundamentalt prinsipp. Det er det norske fiskeri er bygde på. Det er det som er utgangspunktet for føresegnene i både deltakarloven og havressursloven, at dei marine ressursane skal kome kystbefolkninga til gode. Heile den fantastiske og stolte kystkulturen som dominerer Noreg, kysten – der store delar av Noregs befolkning faktisk bur – skal ha ein plass også i Grunnloven. Det manglar i Senterpartiets forslag. Difor er eg spent på korleis Senterpartiet stiller seg til den delen av denne debatten. Det er akkurat det Arbeidarpartiet tidlegare no har sagt, at dei ikkje ønskjer å ha det med i Grunnloven – dei ønskjer berre det overordna allmenningsprinsippet, ikkje nærleiksprinsippet. Det meiner eg er eit brot med sedvanen i norsk fiskeriforvaltning og norsk havrett gjennom mange tiår.

La meg leggje til at da Noreg forhandla fram avtalen med England, som var utgangspunktet for Noregs ganske omfattande havområde i Nordsjøen, og som også gjorde sitt til at Noreg fekk, som ein del av vår økonomiske sone, enorme havområde, var det nettopp at dette var havområde som hadde vore brukte til fiske i uminnelege tider av kystens folk. Difor hadde Noreg ein særrett til å forvalte desse områda også. Det betyr at dersom Noreg går bort frå dette prinsippet og undergrev nærleiksprinsippet, undergrev vi òg vår eiga økonomiske sone. Vi undergrev det som var hovudargumentet da Noreg vann fram i den internasjonale havretten mot England. Difor vil eg åtvare mot, når det gjeld dei meir overordna norske interessene, å ekskludere kystens folk og nærleiksprinsippet frå å kome inn i Grunnloven. Eg meiner det er ekstremt viktig at vi faktisk gjer det. Det er både i nasjonal interesse og i kystsamfunnas interesse.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 41.

Grunnlovsforslag 42: Om støy

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:52:48]: Det er et forslag fra Kjersti Toppe og undertegnede som gjelder støy. Det lyder:

«Enhver har rett til å bo og daglig ferdes i et miljø uten helseskadelig støy. Kongen skal fastsette tiltaksgrenser for utendørs og innendørs støy og se til at grensene ikke overskrides.»

Forslaget kan inntas på ulik alternativ plassering. § 111 annet ledd er tatt inn som et av dem.

Begrunnelsen for forslaget er at bestemmelsen er en

presisering og styrking av miljøets beskyttelse i Grunnloven, jf. dagens § 112 første setning, hvor det heter:

«Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen (...)»

Vi vil vise til at støy er et betydelig og økende problem i byer og tettsteder, til tross for at vi har målsettinger om det motsatte. Verdens helseorganisasjon har uttalt følgende:

«Støy er et miljøproblem som rammer svært mange mennesker i Norge i dag. Om lag 1,5 millioner nordmenn er utsatt for et gjennomsnittlig støynivå over Verdens helseorganisasjon sin anbefalte grense på 55 dB ved boligen sin, og rundt en halv million nordmenn er i stor grad plaget av støy. Støy i nærmiljø og i egen bolig fra kilder utenfor bolig, er et økende problem.

Støy bidrar til redusert velvære og mistrivsel, og påvirker derfor folks atferd og helsetilstand. Stress forårsaket av støy kan blant annet være en medvirkende årsak til forskjellige helseplager, for eksempel muskelspenninger og muskelsmerter, og en medvirkende årsaksfaktor for forhøyet blodtrykk.»

Derfor altså grunnlovfesting av støyforholdene, slik at enhver har rett til å bo og daglig ferdes i et miljø uten helseskadelig støy.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 42.

Grunnlovsforslag 45: Om bruk av rikets forsvarsmakt på fremmed jord

Per Olaf Lundteigen (Sp) [12:55:16]: Det er et grunnlovsforslag som gjelder bruk av rikets forsvarsmakt på fremmed jord, og det er fremmet av representantene Marit Arnstad, Kjersti Toppe, Helge Thorheim og undertegnede og gjelder endring i § 25. Det er presentert i to alternativer.

Alternativ 1 lyder:

«Kongen kan ikke sende tropper ut av landet for å delta i væpnet angrep på fremmed jord uten at Stortinget i møte for lukkede dører har gitt sitt samtykke.»

Dette gjelder altså tropper som er i den situasjon at en går til angrep på fremmed jord. Begrunnelsen for forslaget er at den til nå mer eller mindre formløse kontakt mellom regjeringa og Stortinget med hensyn til bruk av landets forsvarsmakt i væpnet konflikt utenlands bør bli underlagt en fast framgangsmåte som sikrer folkevalgt styring og kontroll. Forslaget er derfor viktig av følgende grunner:

For det første sikrer forslaget Norges øverste organ, Stortinget, bedre overordnet kontroll med bruken av norske forsvarsstyrker. Endringen avklarer den tvil som har vært gjort gjeldende med hensyn til om Norge uten Stortingets samtykke kan starte en angrepskrig i utlandet.

For det andre er det å sende norske soldater i krig i utlandet en alvorlig beslutning. Dette må kun skje etter grundige overveielser, debatt og vedtak i Stortinget. Formålet med norske militære styrker er å forsvare landet mot fiendtlige angrep på norsk jord. Dette skal oppfylle sentrale mål for Forsvaret.

Det foreliggende lovforslaget gjelder ikke i tilfelle av overraskende angrep på Norge eller en av landets allierte, der Norge i henhold til NATO-paktens artikkel 5 plikter å bidra til forsvaret av den av våre allierte som er angrepet.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 45, og sak nr. 1 er dermed ferdigbehandlet.

Sak nr. 2 [12:57:39]

Referat

Presidenten: Det foreligger ikke noe referat.

Forlanger noen ordet før møtet er slutt? Det ser ikke ut til å være tilfelle. – Møtet er hevet.

Møtet hevet 12.58.

